

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Viktorie Ducká

Charakteristika panamské španělštiny
Characteristic of Panamanian Spanish

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Anna Mištinová, Ph.D

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. Anně Mištinové za vedení bakalářské práce a za její cenné podněty a připomínky, jež mi poskytla během zpracování. Dále jsem moc vděčná PhDr. Anežce Charvátové za formální úpravy a kontrolu českých překladů v rámci citace ze španělských pramenů.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30/ července 2013

.....
podpis

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce je zmapovat základní aspekty panamské španělštiny. V úvodu je stručně představen historický kontext jakožto nedílná součást při vývoji jazyka. Hlavní část práce se věnuje popisu fonetických, morfologických a lexikálních jednotek dané varianty. Dále jsou nastíněny vývojové tendence současné panamské mluvy a jazyková kreativita Panamanů.

V závěru jsou uvedeny takové vlivné faktory jako jsou kultura a jazyk, které jsou považovány za určující faktor ve spoluvytváření této varianty. Poslední kapitola odhaluje vliv domorodých a hlavních evropských jazyků na panamskou španělštinu.

Klíčová slova: panamská španělština, dialektální rozdělení, syntaktické konstrukce, jazykové a kulturní vlivy, africké entity, slovníky.

Abstract:

The thesis is dedicated to basic aspects of Panamanian Spanish. In the introduction is presented a brief historical context as an integral element of the development of language. The main part is devoted to the description of phonetic, lexical and morphosyntactic units of this variant. Are outlined current trends in speech and language creativity of Panamanians.

In the final part of the thesis are presented culture and language considered as a determining factor in this co-option of Spanish. The last chapter explores the influence of indigenous and major European languages in Panamanian Spanish.

Key words: Panamanian Spanish, dialectal differentiation, syntactic structures, linguistic and cultural influences, Afropanamanians, dictionaries.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	7
2.	KULTURNĚ-HISTORICKÁ VÝCHODISKA.....	8
3.	CHARAKTERISTIKY PANAMSKÉ ŠPANĚLŠTINY	11
3.1.	ETYMOLOGICKÝ PŮVOD SLOVA <i>PANAMÁ</i>	11
3.2.	DIALEKTÁLNÍ PŘÍSLUŠNOST PANAMSKÉ ŠPANĚLŠTINY	13
3.3.	FONETICKÉ A FONOLOGICKÉ ASPEKTY	15
3.4.	MĚSTSKÁ A VENKOVSKÁ MLUVA	18
3.5.	MORFOLOGICKÉ A SYNTAKTICKÉ ZVLÁŠTNOSTI	19
3.5.1.	TYKÁNÍ A <i>VOSEO</i>	19
3.5.2.	PŘÍPONA – <i>VÉ</i>	21
3.5.3.	SYNTAKTICKÉ KONSTRUKCE.....	21
3.5.4.	PŘEDLOŽKA + PODMĚT + INFINITIV	22
3.6.	SLOVNÍKY S PANAMSKOU TERMINOLOGÍI.....	23
3.6.1.	VZNIK PRVNÍCH PANAMSKÝCH SLOVNÍKŮ	23
3.6.2.	SOUČASNÉ TRENDY V PANAMSKÉ MLUVĚ	27
4.	KULTURNÍ A JAZYKOVÉ VLIVY	30
4.1.	INDIÁNSKÁ ENTITA	30
4.1.1.	INDIÁNSKÝ VLIV	31
4.2.	VLIV AFROPANAMCŮ	33
4.2.1.	AFRIČANÉ Z DOBY KOLONIÍ	33
4.2.2.	NEGROS CONGOS	34
4.2.3.	AFROANTILANÉ	35
4.3.	VLIV ANGLICKÉHO JAZYKA	36
4.4.	VLIV FRANCOUZSKÉHO JAZYKA	41
4.5.	SLOVA PŘEJATÁ Z JINÝCH JAZYKŮ	42
5.	ZÁVĚR	44
6.	RESUMEN	46

1. Úvod

Mezi cílové požadavky této práce patří nastínění jazykové situace španělštiny, kterou se mluví v Panamské republice. Text práce je rozčleněn do tří hlavních tematických bloků. Úvodní kapitola přinese historický nástin Panamy. Načrtnu zde vývoj, bez kterého by se těžko mluvilo o následných jazykových vlivech. V kapitole druhé představím základní fonetické, morfosyntaktické a lexikální odlišnosti s důrazem na identifikaci sporadických jazykových změn. Dále následuje analytická část, která je zaměřená na inovace v současné panamské španělštině, přičemž některé z nich byly konzultovány s rodilými mluvčími. Třetí kapitola se soustřeďuje na popis jednotlivých jazykových

a kulturních entit, jež se podílely na vzniku dnešní podoby panamské španělštiny.

Vzhledem k tomu, že tištěné zdroje k tomuto tématu v České republice prakticky nejsou, byla většina informací čerpána z dokumentace, která je dostupná na webových stránkách Panamské jazykové akademie, a z odborných elektronických knih a časopisů. I přesto však věřím, že tato práce poskytne alespoň základní informace o dané variantě.

Vybrala jsem si toto téma, protože si myslím, že je v českém prostředí velmi málo známé, o čemž také svědčí nedostatek tematicky zaměřené odborné literatury.

Převážná část podkladů a informací byla v anglickém a španělském jazyce. V průběhu zpracování bakalářské práce jsem měla občas potíže s českými překlady, jelikož čeština není můj mateřský jazyk, učím se ji od svých dvanácti let. Ráda bych tedy na tomto místě velmi poděkovala paní PhDr. Anežce Charvátové, která se ochotně ujala kontroly českých překladů, a tímto podstatným dílem přispěla ke vzniku této práce.

V neposlední řadě poděkování také patří vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Anně Mištinové za cenné podněty a připomínky, jež mi poskytla během zpracování.

2. Kulturně-historická východiska

Po téměř osmi staletích muslimské nadvlády na Pyrenejském poloostrově se nelze vyhnout fenoménu transkulturacy. Jak se zmiňuje Carlos Guillermo ve své práci, již Isabela Kastilská v důsledku působení dvou kultur nemluvila čistou kastilštinou. Někteří odborníci uvádějí, že její slovní zásoba obsahovala až 10 % arabských slov, jako například *arroz* (rýže), *azúcar* (cukr), *algodón* (bavlna), *alcalde* (starosta), *almohada* (polštář) atd.¹

Dalším dobrým příkladem zmíněné transkulturacy se jeví také španělština používaná na území Panamské republiky. V mluvě Panamců lze najít velké množství slov, jež byly v době koloniálního obchodu s černými otroky přeneseny z afrických nářečí do španělštiny conquistadorů. K nejznámějším patří například *bemba* (velké černošské rty), *congo* (maškární průvod černochoů z okolí Colón), *cumbia* (panamský tanec), *guineo* (typ ovoce), *ñame* (bylina; blázen) aj.²

Avšak Panama hrála již od počátku dějin obou amerických kontinentů klíčovou roli. Pokud platí Hrdličkova teorie, že se první skupiny našich předků dostaly do Ameriky přes zamrzlou Beringovu úžinu, měla Panamská šíje v tomto případě zásadní vliv na další rozvoj a míšení jazyků. Nestala se pouze mostem, po němž přešli paleoindiáni ze Severní do Jižní Ameriky, ale se stala také ústředním místem mezikulturní výměny.

Slavné datum 12. října 1492, den, kdy janovský námořník Kryštof Kolumbus po dvou měsících plavby na západ dosáhl americké pevniny, znamenalo začátek velké kolonizace nového kontinentu. Do oblasti dnešní Panamy dospěl Kolumbus, až v prosinci 1502, kdy postavil osadu Santa María de Belén.³

Objevení Panamy mu ale přičíst nemůžeme. Její pobřeží totiž už před Kolumbem navštívil trianský námořník Rodrigo Bastidas, kterému se podařilo od

¹ GUILLERMO WILSON, Carlos. El aporte cultural de la etnia negra en Panamá. Istmo: *Revista virtual de estudios literarios y culturales centroamericannos*. Listopad–prosinec 2003, no 7. Kapitola VI, El aporte en el habla del panameño.

² Tamtéž, kapitola VI.

³ *Arquidiócesis de Panamá* [online]. [cit.2013-06-24]. Dostupné z: http://www.iglesia.org.pa/nueva/index.php?option=com_content&view=article&id=100:arquidio-cesis-de-panama-&catid=40:provincia-eclesiastica&Itemid=236#page.

domorodců získat velké množství zlata. První takto získané bohatství v oblasti dnešního Dariénu motivovalo Španěly natolik, že se rozhodli pro další výpravy k pevnině a následné vybudování prvních osad na kontinentě⁴. Právě toto rozhodnutí přispělo nejen k začlenění Panamy do španělských kolonií na tři sta let, ale hlavně k udání dalšího směru světovým dějinám.

Kolonizační aktivity Vasca Núñeze de Balboa napomohly k tomu, aby bylo roku 1513 objeveno tolik hledané Jižní moře. Obrovský úspěch inspiroval Španěly k výstavbě prvních pevnostních řetězců k lepšímu komunikačnímu propojení atlantického pobřeží s břehy Jižního moře.

K dalšímu významnému kroku došlo za vlády krutého guvernéra Pedra Ariese de Ávila, přezdívaného Pedrarias Dávila, kdy kolonisté roku 1519 vybudovali na tichomořském pobřeží město, jež pojmenovali *Panamá*, a odkud zahájili další kolonizaci směrem k dnešní Kostarice.⁵

Během koloniálního období se z Panamy, jakožto nejužšího místa v Americe, rychle stalo místo obchodního a tranzitního ruchu. Dobytí říše Inků velmi posílilo význam Panamy, jelikož z ní vytvořilo jedno z nejdůležitějších bodů při přepravě andského zlata do Evropy. Rozhodujícími pro tento vývoj byly tři následující oblasti: Ciudad de Panamá – Nombre de Dios, Ciudad de Panamá – Portobelo a Ciudad de Panamá – Chagres. Jsou to zároveň cesty, po kterých putovalo peruánské zlato přímo do Španělska. Nutnost bezpečného spojení Peru s metropolí vedlo k vybudování tzv. Královské cesty a skladišť pro úschovu zboží pro dobu záplavy této cesty. Tato komunikace přeměnila Panamu v jedno z největších (cca 50 000 obyvatel ve II. pol. 16. století) míst španělské koloniální říše v Americe.⁶

Stejně důležitá byla poloha Panamy během kalifornské zlaté horečky, kdy mnoho zlatokopů využívalo panamskou trasu. Avšak těžká a dlouhá cesta přiměla úřady v Bogotě dát souhlas k vybudování železnice, první transkontinentální trati v Americe.

Díky tomu, že se na výstavbě podílely kvalifikované síly nejen z USA, ale také například černí dělníci z karibských ostrovů, Irové nebo Číňané, byla panamská kultura obohacena o další kulturní a jazykové rozmanitosti.

⁴ OPATRŇY, Josef. *Panama*. Praha: Libri, 2004, s. 12.

⁵ Tamtéž, s. 14–15.

⁶ Tamtéž, s. 17.

Na počátku 70. let 19. st se začalo s další významnou výstavbou, Panamským průplavem. I přes všechny nesnáze byl kanál otevřen a až do roku 2000 ho spravovala americká vláda, což mělo za následek dalších několik desetiletí přítomnosti a silného amerického vlivu jak na kulturu tak na panamský jazyk.

3. Charakteristiky panamské španělštiny

„Ale tento způsob mluvy, jakési směsi angličtiny a španělštiny, ani jedno, ani druhé, pronikne stejně jako Zolova Zlatá moucha až do citadel a dostane se do nejvytříbenějších salonů. Tedy dívky již nebudou krásné, nýbrž *priti* a *boycitky*, nezdvorní a hrubí muži *chatý* a *tof*; přátelé *espar* a stejně tak jako Liequí pozmění mládež syntax a řekne: počkej *pro* mě.“⁷

3.1. Etymologický původ slova *panamá*

Slovem *Panamá* je v současné době myšlen stát Panamská republika, který se rozprostírá na pomezí Jižní a Střední Ameriky o celkové rozloze 78 200 km² a s 3 723 821 obyvateli⁸. Další alternativy nabízí například slovník RAE, doposud nejkvalitnější španělský akademický slovník, podle jehož výkladové části má dané slovo následující významy:

1. slaměný klobouk, *panamák*⁹;
2. bavlněná tkanina s hustými vlákny, vhodná pro výšivku.

Ovšem při hlubším zkoumání zjistíme, že tento termín odkazuje i na jiné, mnohem starší významy.

V jazyce domorodců slovo *panamá* znamená doslova „hojnost ryb a mořských plodů“, což lze interpretovat jako zemi s velkou „hojností ryb a mořských plodů“ (zdůrazňuje tak její geografickou polohu mezi dvěma oceány).¹⁰

⁷ BELEÑO, Joaquín. *Curundú*. Panamá: Departamento de Bellas Artes y Publicaciones del Ministerio de Educación, 1963, s. 139.

Překlad byl proveden ve spolupráci s PhDr. Anežkou Charvátovou z následujícího originálu:

„Pero aquellas formas de hablar inglés y castellano, no era ni lo uno ni lo otro, y como la Mosca de Oro de Zolá, aquel lenguaje ascenderá por él hasta la ciudadela y hasta los salones más refinados. Entonces las niñas ya no serán lindas sino pritis y boicitas, los gañanes chatí y tof, los amigos espar y como Liequí, los muchachos trocarán la sintaxis para decir ‚espera por mí‘. Era la Mosca de Oro de la corrupción que transitaba desde el bajo fondo de una antillanidad envilecida y de un yanquismo degenerante del idioma que ascendía corrompiendo las formas de expresión.“

⁸ *Panamá en cifras: Años 2007-2011* [online]. Instituto Nacional de Estadísticas y Censos [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <<http://www.contraloria.gob.pa/inec/archivos/P4731211-02.pdf>>.

⁹ 1. m. sombrero de jipijapa

2. m. tela de algodón de hilos gruesos, muy apta para el bordado

Převzato z:

VV.AA. *Diccionario de lengua española* [online]. [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <<http://lema.rae.es/drae/?val=panama>>.

¹⁰ RINCÓN MÉNDEZ, Hermés. *Panamá*. Madrid: Anaya, 1989, s. 10.

Někteří historici uvádějí, že *panamá* může také znamenat „rybář“ nebo spíše „národ rybářů“. ¹¹ Vychází se ze skutečnosti, že se nedaleko od dnešního hlavního města Ciudad de Panamá nacházely malé osady rybářů, o kterých se například Pedro Arias ve svém dopise Ferdinandu II. Aragonskému zmiňuje takto:

Vuestras Altezas sabrán que Panamá es una pesquería en la costa del Mar del Sur e por ser pescadores los indios dicen Panamá.

(Vaše Výsosti, poznáte, že Panamá je jedno z míst na pobřeží Jižního moře, kde se rybaří a zdejší indiáni to vše označují slovem "panamá".) ¹²

Podle některých autorů právě tento dopis během různých prepisů vyvolal pochyby ohledně názvu *panamá* a způsobil zmatek v dalších překladech. Došlo totiž k dvojí interpretaci: *panamá* jako název národa a *panamá* jako označení pro celou oblast.

Další odkaz směřuje ke starobylému stromu *Sterculia apetala*, jenž v překladu do španělštiny dostal místní název *panamá*, a je národním stromem Panamské republiky. ¹³

Někdy se také překládá jako „země motýlů“ s odkazem na to, že osada byla založena v srpnu, měsíci, kdy se v této oblasti vyskytuje nejvíc motýlů. ¹⁴

A můžeme najít další zmínky. Neméně zajímavá je například verze indiánů kmene Kuna, kteří tvrdí, že *panamá* pochází ze slova „pannaba“, jež by se dalo přeložit buď jako „moc daleko“ nebo jako jméno jednoho z náčelníků tohoto kraje. ¹⁵

¹¹ Tamtéž, s. 10.

¹² DIARIO ABC S.L. *Reconstrucción de Panamá la Vieja* [online]. Madrid, 1956 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1956/11/25/010.html>>.

¹³ KARSTEN, H. *Sterculia apetala. Florae Columbiae terraumque ...* [online]. 1869, s. 252 [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: <http://www.conabio.gob.mx/conocimiento/info_especies/arboles/doctos/67-sterc2m.pdf>.

¹⁴ *Hispanoteca.eu: Panamá* [online]. [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: <<http://hispanoteca.eu/Landeskunde-LA/Pa%C3%ADses/Panam%C3%A1.htm>>.

¹⁵ MONTEIRO, María et al. *Proyecto centro de desarrollo integral* [online]. Universidad de los Andes, 2010 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <http://charlialondra.blogspot.cz/2010_11_01_archive.html>.

3.2. Dialektální příslušnost panamské španělštiny

Velká rozmanitost španělského jazyka na americkém kontinentě vyvolala obrovský zájem nejen mezi laiky, ale také na akademické půdě. Dialektální variace španělského jazyka, které český lingvista Lubomír Bartoš nazývá *historickými entitami*¹⁶, velkolepě působí na širokém území, jež se táhne od hranic USA s Kanadou, přes celou Střední a Jižní Ameriku až k samotnému cípu Antarktidy!

Jazyk, kterým se dnes mluví v Americe, je jasným výsledkem nepřetržitého vývoje španělského jazyka. Toto tvrzení lze podle Josého Morena de Alba¹⁷ jednoduše dokázat na základě porovnání s vývojem tzv. židovské španělštiny¹⁸. Ve stejném roce, kdy Kolumbus objevil Ameriku, byli na rozkaz Katolického Veličenstva vypovězeni ze Španělska sefardité. Španělští židé a první američtí dobyvatelé rozhodně mluvili jedním jazykem, vycházeli ze stejného základu kastilštiny z konce 15. st. Jazykem diasporních židů byla jakási směsice středověké španělštiny a hebrejštiny nazývaná židovská španělština, *djudezmo*, nebo též *ladino*¹⁹. Následkem diaspor si tato španělština zachovala svůj původní stav a z dnešního hlediska používá zastaralé formy. Avšak v případě španělských dobyvatelů a misionářů se španělština vydala jiným směrem, a to směrem evoluce, paralelně a nezávisle na vývoji španělštiny Pyrenejského poloostrova.

Kořeny této diverzity je třeba hledat v událostech, které se symbolicky pojí s rokem 1492, kdy začala éra španělské nadvlády na americkém kontinentě. Španělský jazyk plnící politickou a socializační funkci se stal důležitým nástrojem k ovládnutí Indiánů.

¹⁶ Termín „historické entity“ má za účel vyhnout se rozporuplnému termínu „dialekty“, o nichž se Lubomír Bartoš zmiňuje jako o nevhodných k vyjádření toho, čemu se říká americká španělština. Viz BARTOŠ, Lubomír. *El presente y el porvenir del español en América*. Brno, 1971, s. 14.

¹⁷ Moreno de Alba, José. *El español en América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1993, s. 15–16.

¹⁸ Židovská španělština – ze šp. *judeoespañol* nebo též *ladino*, podle RAE se jedná o variantu španělského jazyka mluveného španělskými židy neboli sefardity, pocházejícími z Malé Asie, Balkánu a severní Afriky. Její zvláštnosti jsou archaické elementy kastilštiny používané do 16. st.

¹⁹ Terminologie označování diasporního jazyka je v odborné literatuře dost neucelená. Viz PĚKNÝ, Tomáš. *Historie židů v Čechách a na Moravě*. 2. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 201–202.

Jazyková asimilace španělských dobyvatelů, míšení dvou naprosto rozdílných kultur, dovoz levné pracovní síly (v první fázi za účelem výstavby železnice, později kvůli výstavbě Panamského průplavu) a intenzivní působení amerických občanů v průběhu Dohody, to vše přispělo k silné jazykové asimilaci, která má dodnes dozvuky v panamské španělštině.

Ve španělské dialektologii, jež se vztahuje na území Jižní, Střední a část Severní Ameriky, nebyla dosud jasně a precizně definována její varianta v oblasti Panamské šíje. Vzhledem ke své geografické poloze se tato oblast stala důležitým centrem různorodých lingvistických proměn, což velice ovlivnilo její jazykovou identitu.

Podle Josého Pedra Rona²⁰, který rozdělil španělská nářečí do dvaceti třech oblastí na základě kritéria kombinace čtyř zásadních prvků (*yeísmo*, *lleísmo*, *voseo*, slovesné tvary, které doprovázejí zájmeno *vos*), můžeme Panamskou šíji rozdělit na tři dialektální oblasti. Na západě hraničí se Střední Amerikou a Mexikem, na východě s karibskou oblastí a na jihu s oblastí Jižní Ameriky s velkou převahou Kolumbie, již byla Panama součástí.

Již od prvních pokusů o dialektální rozdělení americké španělštiny až po nejnovější výsledky bádání moderní lingvistiky se setkáváme se skutečností, že panamská španělština vždy patřila do oblasti zahrnující nejen Antily, ale také karibské pobřeží Kolumbie a Venezuely.²¹ Jednalo se tedy o významné místo prvních jazykových kontaktů mezi Španěly (pocházejících z různých oblastí Španělska) a americkými indiány.

Panamská španělština byla velice poznamenána neustálou komunikací se španělskými přístavy v průběhu koloniální a postkoloniální éry. Upřednostňování určitých variant a opomíjení jiných výrazně přispělo k vytvoření toho, co lze dnes charakterizovat termínem *dialektální nivelizace*.²² Vzhledem k velkému počtu příchozích Španělů mluvících andaluskou španělštinou (pokud vycházíme z Boyd-Bowmanových studií jejich číslo se v období 1493–1508 přiblížilo 60%) rozhodujícím faktorem se v tomto prvním interdialektu stalo právě andaluské nářečí.

²⁰ RONA, José Pedro. *El problema de la división del español americano en zonas dialectales. Presente y futuro de la lengua española*. Madrid, 1964, vol. 1, s. 215–226.

²¹ CARDONA RAMÍREZ, Mauricio A. *Atlas lingüístico pluridimensional del español de Panamá*. (ALPEP). Nivel fonético. Universidad de Bergen, 2012, s. 57.

²² Tamtéž, s. 57–58.

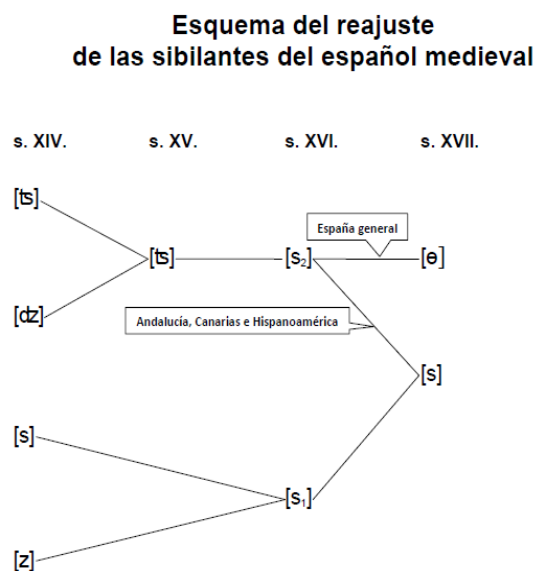
3.3. Fonetické a fonologické aspekty

Během svého vývoje panamská španělština výrazně přejala andaluské vlivy, které se podepsaly na její výslovnosti. Totéž potvrzují nejen pobřežní oblasti Kolumbie a Venezuely (kromě oblasti And), ale také Kuby a Portorika.

Dnes se tedy dá říci, že se jedná o jednu z variant karibské španělštiny, která je charakterizována redukcí koncových souhlásek ve slabice a nepatrnou modifikací samohlásek.

Při hlubším studiu výslovnosti panamské španělštiny narazíme ihned na několik výrazných fonetických zvláštností. Nejprůzračnějším z nich v rámci karibské španělštiny je foném /s/. Vlastnosti tohoto prvku jsou ve španělštině zcela dobře zdokumentovány. Jak uvádí ve své práci Hammond, jedná se o „vůbec nejvíc studovaný foném ve španělštině“²³.

K nejnápadnějším rysům panamské španělštiny a zároveň také španělštiny celé Hispánské Ameriky (s výjimkou kolumbijského a bolivijského vnitrozemí) patří jev, který je obecně nazýván *seseo* (viz Obrázek 1)²⁴.

Obrázek 1: Seseo – vznik a rozšíření

²³ “the most studied phoneme in Spanish”
MACK, Sara. *Local and global meanings in Caribbean Spanish: syllable- and word-final /s/*. University of Minnesota - Twin Cities [online]. [cit. 2013-06-16]. URL: <http://hist.no/attachment.ap?id=22847>.

²⁴ *Reajuste de las sibilantes del idioma español* [online]. [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: [http://es.wikipedia.org/wiki/Reajuste de las sibilantes del idioma espa%C3%B1ol](http://es.wikipedia.org/wiki/Reajuste_de las_sibilantes_del_idioma_esp%C3%B1ol).

Během něj dochází k zániku protikladu mezi [s] a [θ], v důsledku čehož se daná varianta vyslovuje jako [s]:²⁵

cerca [sérka]

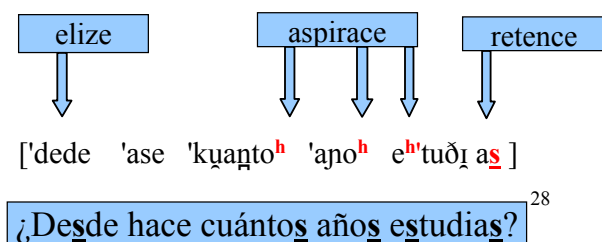
zapato [sapáto]²⁶

Dalším výrazným znakem tohoto fonému je tzv. aspirace na konci slabiky. V tuto chvíli jsou dva způsoby vyslovnosti: buď jako příděch, nebo redukce, jež je velmi typická pro celou karibskou oblast. V prvním případě se /s/ asimiluje k [-^h], a tak vzniká zvuk připomínající aspiraci, k níž může dojít například po okluzivách v anglických slovech. V menší míře se někdy přibližuje k /h/ vyskytujícímu se na začátku anglických slov *hot*, *hat*:²⁷

[p^hat] = *pot*

[t^hi] = *tea*

Celkově lze tedy říci, že v Panamě, stejně tak jako v jiných zemích Latinské Ameriky, které patří do stejné dialektální oblasti, si nativní mluvčí můžou vybrat ze tří následujících výslovnostních variant fonému /s/: [-s], [-^h] nebo [ø] (viz Obrázek 2):

V důsledku redukce nebo úplného zániku (elize) /s/ na konci slabiky²⁹ dochází k jevu, kdy v množném čísle někteří mluvčí přidávají koncovku „se“. Dochází k tomu jen tehdy, pokud dané slovo končí v singuláru na přízvučnou samohlásku:

café → cafese

Je však nutné podotknout, že použití výše uvedených nepravidelností se odvíjí od několika faktorů, jako jsou poloha samotného fonému ve slově, jeho funkce (gramatická/lexikální), situační kontext (ve verbální komunikaci), příslušnost daného

²⁵ ČERMÁK, Petr. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2009, s. 92.

²⁶ Tamtéž, s. 82.

²⁷ SCHWEGLER, Armin et al. *Fonética y fonología españolas*. 4. vyd. New York: Willey, 2010, s. 385.

²⁸ Tamtéž, s. 384.

²⁹ Grafické znázornění této elize vyjadřují někteří lingvisté následujícím způsobem: [ø].

mluvčího k určité společenské vrstvě (společensko-ekonomický), původ (město/vesnice), věk, pohlaví atd.³⁰

Vývojové tendence v hovorovém jazyce poukazují na to, že se /s/ na konci slabiky buď redukuje na pouhou aspiraci, nebo zaniká úplně. Co se týče mluvy na akademické úrovni (pokud se mluví pomalu a zřetelně), je na pečlivost výslovnosti kladen velký důraz.

Dost často také narazíme na foném /n/, který je charakteristický pro svou velarizaci. Velarizace se uskutečňuje za podmínky, že se /n/ nachází buď na konci slabiky, anebo na konci slova, přitom nezáleží na typu zvuku, jenž následuje:

angú³¹ ['aŋgu] sanwiche ['saŋwitʃe] pan dulce [paŋ 'dulʃe]³²

Foném /n/ má také schopnost ovlivňovat hlásku, která ji předchází. K této artikulační změně dochází poté, co daný foném úplně zaniká, a tak svou nosovost předává předcházející hlásce:

pan [paŋ] → [pa] *sonrisa* [soŋ'risa] → [so'risa]

Při dalším popisu výslovnosti panamské španělštiny je třeba věnovat pozornost též takovým fonémům, které rozdělují mluvčí podle jejich příslušné společenské vrstvy a lokace (venkov/město).

³⁰ SCHWEGLER, Armin et al. *Fonética y fonología españolas*. 4. vyd. New York: Willey, 2010, s. 384–391.

³¹ ISAZA CALDERÓN, Baltasar. *Panameñismos*. Bogotá: Stella, 1964, s. 169.

Angú – pyré z banánů

BELEÑO, Joaquín. *Curundú*. Panamá : Departamento de Bellas Artes y Publicaciones del Ministerio de Educación, 1963, s. 86.

Angú - tímto slovem indiáni nazývali vařené zelené banány, které rozmačkávali pomocí *machaca-angú* (druh kuchyňského náčiní). „Guayabita del Pirú, que se come con angú.“ - známé panamské dvojverší, kde *Pirú* označuje starobylé Peru a *guayaba* exotické ovoce.

³² SCHWEGLER, Armin et al. Cit. d., s. 391–392.

3.4. Městská a venkovská mluva

V roce 2007, těsně předtím, než byl oficiálně zahájen IV. mezinárodní jazykový kongres³³ v Kolumbii, vyhodnotil José Guillermo Ros Zanet, ředitel (2006–2009) Jazykové akademie v Panamě³⁴, stav panamské španělštiny takto:

„Jedním z hlavních rysů současné panamské mluvy je hlasitost rozhovorů. Tento nový fenomén je rozšířen hlavně mezi panamskou mládeží. Vykazuje podobnou intonaci jako v dalších zemích Střední Ameriky. Ve venkovských oblastech se používají slova, která již ve městech neexistují: ptají se ‚Jaká je vaše milost?‘ namísto ‚Jak se jmenujete?‘. Ve výslovnosti nerozlišujeme písmena *c*, *s* a *z*. Všechna tři písmena se vyslovují stejně, v důsledku *sesea*, mnohdy také koncové *s* polykáme.“³⁵

K pochopení rozdílů mezi městskou a venkovskou mluvou je třeba se opírat o takové aspekty jako věková kategorie, úroveň vzdělání a také pohlaví. Právě díky těmto parametrům rozvinul Alvarado de Ricardo svou teorii o dichotomii města a venkova. Alvarado poukazuje například na to, že ve městech, jako je Ciudad de Panamá, se koncové *-ado* vyslovuje jako [aðo], což se na venkově, nebo také v maloměstech, přikloňuje nejčastěji k výslovnosti uvolněnější, tedy [ao] nebo [aw].

Zdůrazňuje také, že pro venkov je velmi typická záměna nebo ekvivalentnost fonémů /l/ a /r/, což obyvatele města s vyšším vzděláním zcela odlišuje. Když se podíváme zpátky do historie, zjistíme, že tento rys byl dovezen přistěhovalci z jižního Španělska. Je zajímavé, že jeho vývoj není zcela identický na obou stranách Atlantiku. Zatímco ve Španělsku jsou buď dominantní záměny obou fonémů na [ɾ] nebo jejich úplný zánik (algo→[áryo] = carne→[káme]), v Hispánské Americe dochází ke splynutí

³³ Ze španělského originálu *Congreso Internacional de la Lengua*.

³⁴ Vlastní překlad z originálu *Academia Panameña de la Lengua*. Instituce byla založena 9. srpna roku 1926. K jejím předním osmnácti zakladatelům se řadí Ricardo J. Alfaro, významný panamský lingvista, který ve spolupráci s Dr. Baltasarem I. Calderónem vypracoval v roce 1968 slovník *Diccionario de Panameñismos*.

³⁵ NOLI, Pedro. *Geografía sonora del español* [online]. 24. 3. 2007, vol. 32, no. 10.879 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://elpais.com/diario/2007/03/24/babelia/1174696752_850215.html>.

„Una de las características del panameño actual es el alto volumen de las conversaciones. Es un fenómeno nuevo que se resalta sobre todo en la juventud. Tiene una entonación similar con los países centroamericanos. En las zonas rurales se usan palabras que ya no existen en la ciudad: preguntan cuál es su gracia en vez de cuál es su nombre. No hay distinción entre las letras *ce*, *ese* y *zeta*. Se pronuncian igual, ya que existe el seseo, y muchas veces nos comemos la *ese*.“

obou variant v [l] ([ályo] = [kálne]) nebo k asimilaci typické pro karibskou španělštinu ([áʎyo] = [káʎne]).³⁶

Co se týče panamské španělštiny, tak zde /l/ není tolik ovlivněné jako /r/. Typickým rysem je zánik koncového /r/ (převážně u infinitivů) a jeho elize především v provinciích (například v Ciudad de Panamá se vyskytuje mnohem méně). Oba typy změn se vztahují na sociálně nižší vrstvu.

Při srovnávání městské a venkovské mluvy je nezbytné poukázat na skutečnost, že v městské mluvě převládá hyperkorekce. Tuto tezi potvrzuje fakt, že mezi mladší generací, pocházející z městského prostředí, v poslední době převládá tendence vyslovovat foném /č/ způsobem, kdy se mnohdy přibližuje fonému [š].

Dále také bylo zaznamenáno, že mluvčí z měst vyslovují koncové /d/ velmi uvolněně, téměř jako [t] (nejčastěji však v emfatickém projevu): *verdad* [berdát].³⁷

Mezitím co /f/ se na venkově vyslovuje jako [p], ve městech se setkáme s jeho plnohodnotnou variantou [f].

3.5. Morfologické a syntaktické zvláštnosti

3.5.1. Tykání a *voseo*

Celkově lze říci, že *voseo* patří ve Střední Americe k velmi příznakovým jazykovým rysům. Právě to, co Ramón Menéndez Pidal ohodnotil jako „vulgarismus“ a „jazykovou nesprávnost“³⁸, stalo se nejběžnějším vyjadřovacím prostředkem ve většině hispanoamerických zemí. Je pozoruhodné, že tento jazykový jev stále více prostupuje všemi vrstvami komunikaci, od běžného rozhovoru přes mediální komunikace až do literatury.

Nicméně Panama, obklopená ze dvou stran zeměmi, kde *voseo* existuje, je oblastí, kde se *voseo* skoro vůbec neprosadilo. Výjimku tvoří venkov ve vnitrozemí a na západě Panamy při hranicích s Kostarikou. Ovšem i tady už je vnímáno jako zastaralé

³⁶ PENNY, Ralph. *Variación y cambio en español*. Madrid: GREDOS, 2004, s. 232.

³⁷ CANFIELD, Lincoln. *Spanish Pronunciation in the Americas*. Chicago: The University of Chicago Press, 1981, s. 67.

³⁸ "vulgarismo" a "incorrección del lenguaje". Převzato z: MENÉNDEZ, Pidal Ramón. La Lengua Española. *Hispania*. 1918, vol. 1, no. 1, s. 1–14.

a obhroublé. Právě proto se zde mnohem častěji setkáváme s tykáním pomocí osobního zájmena *tú*, které je v Panamě používáno nejvíc z celé Střední Ameriky. Tento fakt má několik odůvodnění. Panamská koloniální historie je nejstarší středoamerickou historií (Núñez de Balboa spatřil tuto zem již v roce 1509 a roku 1517 bylo založeno Ciudad de Panamá). Stala se „Trade Route Spanish“, vstupní bránou uprostřed kontinentu. Panamská španělština vykazuje stejnou jazykovou charakteristiku s těmi oblastmi Ameriky, se kterými byla v neustálém kontaktu, a které během koloniálního období byly pod velkým vlivem Španělska (jeho jazyková norma opustila formu *vos sois/sos* a přešla na *tuteo*)³⁹. Méně se však stýkala s koloniálními středisky, kde se *voseo* hodně používalo.

Použití *vosea* je v Panamě všeobecně vnímáno jako velmi příznakové. Je zcela běžné v provinciích Chiriquí a Bocas del Toro, v důsledku kontaktu s *voseem* sousední Kostariky. S určitou frekvencí se s ním setkáme také ve čtyřech centrálních provinciích Coclé, Herrera, Los Santos a Veraguas. Také je rozšířené v oblastech s velkou koncentrací domorodců, naopak méně běžně se vyskytuje na území s převahou afrického obyvatelstva.

Panamské *voseo* má pro první a druhou slovesnou třídu v přítomném čase oznamovacího způsobu hned dvě formy a vypadá následovně:⁴⁰

vos tomáis nebo také *vos tomái*

vos coméis nebo také *vos coméi*

vos vivís

Střídání slovesných forem *tomáis* a *tomái* se může vysvětlit zánikem koncového /s/ ve výslovnosti během mluvení, což pravděpodobně ovlivnilo také pravopis. Co se týká rozkazovacího způsobu, ten si ponechal formy tykání:

¡toma!, ¡come!, ¡vive!

³⁹ PENNY, Ralph. *Variación y cambio en español*. Madrid: GREDOS, 2004, s. 235.

⁴⁰ GOESTENKORS, Nicole. *Desarrollo y uso del voseo en Centroamérica*. Research Papers. Paper 213, 2012, s. 23–24.

Pro vyjádření budoucího nebo minulého času se *voseo* přidržuje pravidel tradičního *vosea* z Kostariky. Na rozdíl od jiných zemí je však v Panamě omezeno na venkovskou oblast a maloměsta (právě proto je jeho použití možné pouze v neformální komunikaci). Ve velkoměstech, jako jsou Ciudad de Panamá nebo Colón, tato forma zcela chybí.

3.5.2. Přípona –vé

Za dalším typickým morfologickým rys panamské španělštiny se považuje přípona -vé. Tento jev se ale omezuje pouze na lidovou mluvu. Přidává se k hlavnímu slovesu za účelem vyjádřit rozkazovací způsob, na základě čehož vznikají následující tvary: *oyevé*, *andavé* atd.⁴¹

3.5.3. Syntaktické konstrukce

Jazyk je živý, neustále se vyvíjí, a tak jsou jeho možnosti velmi rozmanité. Jeho hlavní složkou je systém kombinací, slovních hříček, záměn. V této souvislosti je vhodné se zmínit o dalších zvláštích. Jazyková reflexe poukazuje na to, že míšením angličtiny se španělštinou došlo k náhlému zvratu, vznikl nový způsob vyjadřování. Jako výborný příklad nám poslouží následující spojení: *espera por mí*, *regresé en horas de la madrugada, tómallo suave, naranja borbotante*⁴².

V tomto případě se jedná o přesnou nápodobu anglické syntaxe. K takovému doslovnému překladu došlo, aniž by se pomyslelo na to, že se obsah daného výrazu ve španělském jazyce sémanticky velmi odlišuje nebo nedává smysl.

Je zjevné, že v prvních dvou příkladech se jedná o doslovný překlad anglických předložek. Použití *por* je španělským ekvivalentem pro anglickou předložkovou vazbu typickou pro spojení se slovesem *wait* → *wait for*.

Španělská předložka *a* byla v důsledku bezduchého překladu pozměněna na *en*. Danou problematiku okomentoval také jazykovědec Rufino Cuervo a zdůraznil, že se nejedná o typickou záměnu při odkazu k časovému významu. Dále předložil názor

⁴¹ LIPSKI, John M. *El español de América*. Madrid: Cátedra, 1996, s. 322.

⁴² AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 354.

o zastaralém použití předložky *en* v tomto časovém pojetí. Neméně věrohodná je myšlenka o možném vlivu anglického výrazu: *in the small hours*.⁴³

Ve třetím případě se kalkování váže na celý výpovědní celek. *Tómalo suave* čili brát něco s klidem, pochází z anglického *take it easy*, a *naranja borbotante* z *orange crush*.

Jako reakce na tyto jazykové projevy vznikl v roce 1999 zajímavý lingvistický projekt. Díky spolupráci Španělska a dvaadvaceti zemí Latinské Ameriky byl vydán první multikulturní slovník *Multicultural Spanish Dictionary*, který dokázal pozoruhodně vystihnout nejen anglicismy ukotvené ve španělštině, ale také slova, která jako synonyma nejsou v jednotlivých zemích vždy stejná. Typickým příkladem je přídavné jméno *blond* odpovídající španělskému *rubio* ve Španělsku. Výkladová část tohoto slovníku je mnohem širší a podává daleko více informací. Tak například v Kolumbii se místo *rubio* používá *mono*, tamtéž se uvádí, že v Mexiku najdeme synonymum *güero*, v Nicaragui *chele*, ve Venezuele se rovná *catire* a v Panamě je to *fulo*.⁴⁴

3.5.4. Předložka + podmět + infinitiv

Konstrukce, která splňuje výše uvedené parametry, může být následujícího typu:

para yo comprar nebo *después de tú decir algo*⁴⁵

Kombinace slovního infinitivu s vyjádřeným podmětem následujícím po předložce většinou není uvedena v normativní ani deskriptivní mluvnici. Nesetkáme se s ní

v hodinách španělského jazyka a jen málokdy ji umí vysvětlit rodilí mluvčí.

Ovšem výsledky výzkumu provedeného mezi lety 1960 a 1980 ve dvanácti hlavních městech Latinské Ameriky prokázaly, že se tyto obraty používaly zcela

⁴³ GIRALT LATORRE, Javier. *Algunos préstamos en el español de Panamá*. Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante, 1991, no. 7, s. 142.

⁴⁴ MARTÍNEZ, Agustín et al. *Multicultural Spanish Dictionary: How Everyday Spanish Differs from Country to Country* [online]. First Taylor Trade electronic edition, 2011 [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: viz Bibliografie.

⁴⁵ DeMello, George. Preposición + Sujeto + Infinitivo: "Para yo hacerlo". *Hispania*. 1995, s. 825–26.

běžně.⁴⁶ Většina mluvčích pocházela z vyšší společenské vrstvy, z čehož vyplývá, že tento fenomén nebyl pouze záležitostí nespisovné mluvy, nýbrž také se vztahoval na část odbornou (i když v mnohem menší míře).

Přestože tato konstrukce začala být důkladně studována až v posledních letech, již v minulosti na ni upozorňovali někteří lingvisté. Jmenujme například Wilfreda Beardsleye, který uvádí starší ukázkou z *Libro de Alexandre* ze 13. století:

...mas claro que espello para onbre se veyer ...⁴⁷

3.6. Slovníky s panamskou terminologií

Počátky španělských slovníkových prací spadají do první fáze koloniálního období, během něhož hráli velkou roli španělští misionáři. Jako první velmi rychle pochopili, jak je důležité naučit se jazyk indiánů, a tím proniknout do jejich způsobu myšlení a kultury.⁴⁸ A jak dále uvádí PhDr. František Vrhel: „misionáři byli prvními, kdo vypracoval gramatiky, slovníky, překlady kázání, katechismů a Evangelií.“⁴⁹

3.6.1. Vznik prvních panamských slovníků

Zájem o rozdíly mezi jednotlivými nářečnými španělského jazyka v oblasti Střední Ameriky lze podle Miguela Ángela Quesada Pacheca vysledovat již od 17. století, například v díle Francisca A. de Fuentese y Guzmána.⁵⁰ Ve své průkopnické práci *Recordación Florida* sepsal slova, jež se hojně používala v té době v Guatemale.

⁴⁶ Tamtéž, s. 825.

⁴⁷ BEARDSLEY, Wilfred A. *Infinitive Constructions in Old Spanish*. New York: Columbia University Press, 1921, s. 236.

⁴⁸ VRHEL, František. Úvod do studia nativních jazyků Iberoameriky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 10.

⁴⁹ Tamtéž, s. 11.

⁵⁰ Nechápejme tento zájem jako prvotní. V daném kontextu se vztahuje pouze na Střední Ameriku. Jak sám Pacheco uvádí ve své další práci, první pokusy o všeobecnou charakteristiku španělštiny z celého amerického kontinentu se datují už od konce 16. století. (QUESADA PACHECO, Miguel Á. *De la norma monocéntrica a la norma policéntrica en español. Algunas reflexiones históricas según testimonios y actitudes lingüísticas*. ANPE. II Congreso nacional: Multiculturalidad y norma policéntrica: Aplicaciones en el aula de ELE, 26-27/09-2008).

Navíc poukázal na jejich zvláštnosti. Tato slova vykazovala rysy nejen španělského původu, ale také indiánského (ovlivněna především nahuatlem a jazyky Mayů).⁵¹

Dalším důkazem podle Pacheca je epická báseň z roku 1697 popisující oblast Dariénu (oblast tropického deštného pralesa poblíž panamských hranic s Kolumbií). Autor jménem Juan Francisco de Páramo y Cepeda na konci této básně uvádí „Seznam indiánských výrazů pro pochopení tohoto díla“⁵². Jednalo se tedy o druh toponymického slovníku obsahujícího sto hesel s odkazem převážně na panamská místní jména (*Ancón, Bayano, Pacora, San Miguel, Zambú* atd.), vlastní jména (*Arbiona, Contreras, Baybay, Dinarco* atd.), nebo také na obecná jména jako *caimito, chaguala, chaquira, chicha* a mnoho dalších. Díky této jazykové dokumentaci z oblasti Panamy hraje tato báseň významnou roli v dějinách panamské lexikologie.

Zrod panamského slovníkářství ale také souvisí i s jiným dílem, tzv. *Historickou relací o cestě do Jižní Ameriky*⁵³ z roku 1748. Autoři Jorge Juan a Antonio de Ulloa se postarali nejen o přiblížení lexikální situace v Panamě, ale také o fonetickou stránku a intonaci, o nichž se zmiňují takto:

„... v takových městech jako Portobelo nebo toto (Ciudad de Panamá) mají obyvatelé zvláštní způsob dělení slov ... v každém z těchto tří měst se jinak člení, oslabují slova a mají jiný přízvuk ...“⁵⁴

O další pokrok se v panamské lexikologii postaral Manuel José de Ayala, který v letech 1750–1770 zastával funkci královského archiváře v Madridu.⁵⁵ Tento významný panamský právník za celou dobu svého působení shromáždil víc než 2800 slov původem z Nového světa. Svou sbírku následně vydal pod názvem *Slovník*

⁵¹ QUESADA PACHECO, Miguel Á. El español de América Central ayer, hoy y mañana. *Boletín de Filología*. Sv. XLIII. Universidad de Bergen, 2008, s. 147–148.

⁵² Tamtéž, s. 148. Vycházela jsem z originálu: „*Yndise de algunos nombres yndios de la América para la inteligencia desta obra*“.

⁵³ QUESADA PACHECO, Miguel Á. *De la norma monocéntrica a la norma policéntrica en español. Algunas reflexiones históricas según testimonios y actitudes lingüísticas*. ANPE. II Congreso nacional: Multiculturalidad y norma policéntrica: Aplicaciones en el aula de ELE, 26-27/09-2008.

Ve španělském originálu *Relación histórica del viaje a la América Meridional*.

⁵⁴ Tamtéž, s. 18:

„... en aquella Ciudad, como en Portobelo, y esta [ciudad de Panamá] tienen sus moradores un methodo de prorrumper las palabras ... en cada una de las tres ciudades llevan distinto methodo en el desquaternamiento, flaqueza, y acento de las voces ...“

⁵⁵ QUESADA PACHECO, Miguel Á. Cit. d., s. 150.

amerických výrazů⁵⁶. Díky tak široké slovníkové škále nejrůznějších amerikanismů překonal Ayala dokonce i *Slovník španělské královské akademie*, který v tehdejší době (1716–1739) disponoval pouze pěti sty amerikanismy.⁵⁷ Ve svých zmínkách o slovní zásobě z oblasti Střední Ameriky se Ayala nejvíce soustředil především na výrazy panamského původu: *bastimentos*, *caymito*, *cayaro*, *chapelón*, *chácara*, *chichigua*, *escotero* atd.⁵⁸

Jak dále uvádí Quesada Pacheco, stejně tomu bylo i v pozdějším *Historicko-zeměpisném slovníku*⁵⁹ (1786–1789), kde příklady z panamské terminologie, ve srovnání s celkovým počtem amerikanismů, zase mírně převažovaly (*bongo*, *chata*, *chombó*, *virulí* aj.).

S dvacátým stoletím přichází ještě větší nadšení pro studium středoamerické španělštiny a z dříve normativních prací se stávají již deskriptivní studie.

Co se týče panamského slovníkářství, velkého rozvoje se dočkáme až s příchodem Baltasara Isazy Calderóna a Ricarda J. Alfara. Tito panamští lingvisté na přelomu padesátých a začátku šedesátých let minulého století sestavili jednu z nejzásadnějších lexikografických prací v dějinách panamské španělštiny, která výrazně přispěla k dalšímu vývoji panamské lexikologie.

Na přípravě podkladových materiálů se také podílela Panamská jazyková akademie⁶⁰. V důsledku aktivní spolupráce a finanční podpory Akademie byla v roce 1968 vydána první společná publikace pod názvem *Panamské výrazy*⁶¹. Zárodky obdobného slovníku najdeme již v dřívějších pracích z 20. století, ke kterým neodmyslitelně patří Luisita Aguilera Patiño a jeho *Panaman viděn skrz svůj jazyk*, Gil

⁵⁶ *Diccionario de voces americanas*.

⁵⁷ HAENSCH, Günther. *Los diccionarios del español en el umbral del siglo XXI*. Salamanca: Ediciones Universidad, 1997, s. 217.

⁵⁸ QUESADA PACHECO, Miguel Á. El español de América Central ayer, hoy y mañana. *Boletín de Filología*. Sv. XLIII. Universidad de Bergen, 2008. Příklady převzaty ze s. 150.

⁵⁹ Jedná se o následující slovník:

ALCEDO, Antonio. *Diccionario geográfico-histórico de las Indias Occidentales o América*. Tomo V. Madrid: Imprenta de Manuel González, 1789.

⁶⁰ VÁSQUEZ, Margarita. Tres diccionarios panameños del siglo XX. *Revista Artes y Letras*. Universidad Costa Rica, 2005, vol. 29 (Especial), s. 199.

⁶¹ *Panameñismos*. Přeloženo podle:

DUBSKÝ, Josef et al. *Velký španělsko-český slovník II*. Praha: ACADEMIA, 1993, s. 311.

Blas Tejeira *Mluva Panamanů* (1954) nebo Roberto Jaén y Jaén s doktorskou prací *Nářečí v Panamě* (1954).⁶²

Slovník *Panamské výrazy* byl vytvořen především na základě kolektivní jazykové spolupráce a obsahuje slova typická pro mluvu 60. a 70. let 20. století. Autoři se nesoustředili pouze na oblast hlavního města⁶³, nýbrž také zaznamenali regionální slova (regionalismy), nářeční výrazy (provincialismy) a místní výrazy. Mnoho heslových slov bylo později zachyceno ve Slovníku královské španělské akademie (DRAE) se značkou *Pa* jako Panama.

Zájem o panamskou španělštinu stoupal. Důkazem se stala skutečnost, že ve stejném období, kdy se začaly vytvářet znamenité panamské slovníky, byla obhájena na univerzitě v Ciudad de Panamá, pod vedením samotného Isaza Calderona, řada akademických prací zabývajících se lexikálními otázkami.

K dalšímu rozvoji panamské lexikografie přispěl Ángel Revilla, jenž v roce 1976 publikoval slovník *Panamské výrazy* a o několik let později *Panamský lidový jazyk*⁶⁴. Jazykový výzkum tím ale zdaleka neskončil a pokračoval v roce 1999 vydáním *Slovníku panamských termínů* (*Diccionario de términos panameños*) od Arnolde Higuero Moralese v USA. V témže roce Elsie Alvarado de Ricord, ředitelka Panamské jazykové akademie, publikovala práci *Španělština a její užití v Panamě* (*Español de Uso en Panamá*).

Ani v 21. století zájem o panamskou španělštinu neklesl. Nasvědčuje tomu datum 23. listopadu 2006, kdy byla v prostorách Panamské jazykové akademie představena nejnovější publikace akademika Rodolfa De Gracii *Směr našich slov*.⁶⁵
Předmluvu

k této práci napsala profesorka Margarita Vásquezová (v současné době tajemnice

⁶² Z originálu: Luisita Aguilera Patiño *El panameño visto a través de su lenguaje*, Gil Blas Tejeira *El habla del panameño* a Roberto Jaén y Jaén *El habla en Panamá*, citovány z: VÁSQUEZ, Margarita. Tres diccionarios panameños del siglo XX. *Revista Artes y Letras*. Universidad Costa Rica, 2005, vol. 29 (Especial), s. 199.

⁶³ V souvislosti se Ciudad de Panamá zmiňuje se Ángel Revilla o tom, že se jedná o oblast, kde se především mluví tzv. „oficiální“ neboli úředním jazykem.

⁶⁴ *Panameñismos a Lenguaje popular panameño* (1982).

⁶⁵ GONZÁLEZ TREJOS, Edilberto. *El rumbo de nuestras palabras* [online]. 25. 11. 2006 [cit. 2013-06-16]. Informace jsou dostupné z: <<http://espanol.agonia.net/index.php/article/216980>>.

Panamské jazykové akademie)⁶⁶, která zdůraznila, že se nejedná o klasický slovník, nýbrž o studii tematicky zaměřenou na dvě stě dvacet čtyři panamských výrazů, jejichž počet byl zaznamenán v roce 2001 ve Slovníku královské španělské akademie.

Ovšem nelze opomenout ani Margaritu Vásquezovou, autorku *Slovníku panamské španělštiny*, na němž začala pracovat v roce 2002.⁶⁷ Sedmiletý výzkum přinesl pozoruhodné výsledky. Její práce měla nový lexikální přístup. Vásquezová nejenže poukázala na zvláštnosti španělštiny, již se mluví v Panamě, ale také na anglicismy, kterými panamská mluva přímo oplývá. A jak uvádí Vásquezová:

„Na rozdíl od jiných slovníků nám tento ukazuje, jak nazýváme své stromy, ptáky, zvířata, dopravní prostředky. Kupříkladu současným autobusům říkáme *diablo rojo* a jinému dopravnímu prostředku, který se již nepoužívá, zase *chivas*.“⁶⁸

Slovník navíc obsahuje encyklopedický výklad, ukázky použití daného termínu a tři tisíce šest set článků s příklady slov s různými významy.

3.6.2. Současné trendy v panamské mluvě

V současné době existuje v panamské mluvě zvláštní způsob pozdravu. Při oslovení používají Panamci nejčastěji výraz *¿Q xopá?* nebo jeho rozšířenější verzi *¿Q xopá, fren?* I přesto, že se jedná o panamský slang, tato forma pronikla dokonce i mezi vyšší společenské vrstvy. Podle Panamců, s nimiž jsem dané téma probírala, je tento specifický výraz vnímán jako osobité vyjádření národní identity, původu a příslušnosti k panamskému národu.

Z morfologického hlediska slovní spojení *Q xopá* určitým způsobem připomíná francouzský *verlan*⁶⁹, neboť při záměně nám vznikne: *Q paxó* → *Qué pasó*. Tento jev

⁶⁶ Sra. Da. Margarita Vásquez Quirós [online]. Academia Panameña de la Lengua, 2011 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z:

<http://www.aplengua.com.pa/academicos/sra-da-margarita-vasquez-quirós/>.

⁶⁷ BERRIO, Licencio. *Panamá ya tiene su propio diccionario* [online]. 17. 01. 2011 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z:

<http://www.capital.com.pa/panama-ya-tiene-su-propio-diccionario/>.

⁶⁸ Tamtéž:

„La diferencia de este diccionario con los otros es que nos muestra como llamamos a nuestros árboles, pájaros, animales, medios de transporte. Por ejemplo, llamamos ‘Diablo Rojo’ a los actuales buses o ‘Chivas’ a otro medio de transporte que ya desapareció.“

lze označit také španělským slovem *traspalante*, což by se dalo přeložit jako *přehazování slabik*.⁷⁰

Při zkoumání daného výrazu jsem se obrátila na několik rodilých mluvčích. Snažila jsem se o to, aby každý z nich pocházel z jiné oblasti Panamy. Všechny tedy následující příklady v této podkapitole mi byly poskytnuty těmito rodilými mluvčími: Carlos Mاتيoly Tejedor Pinzón (Veraguas), Jesús Castillo (Los Santos) a Naysleth Monira Miranda Buchahín (Chiriquí). Všichni tři se shodují na následujících interpretacích *Q xopá*:

¿Q xopá, fren? → ¿Qué pasó, amigo? → ¿Qué ha pasado, amigo?

Pokud bychom si to chtěli přeložit do češtiny, dle pana Tejedora, Castilla a slečny Mirandové vznikne následující:

¿Q xopá, fren? → Co se stalo, kamaráde, od té doby, co jsme se neviděli?

¿Q xopá, fren? → Jak ses měl, kamaráde, od té doby, co jsme se neviděli?

¿Q xopá, fren? → Ahoj a jak se máš, kamaráde?

Na základě rozhovoru se slečnou Naysleth Mirandovou, nativní mluvčí z oblasti Chiriquí, opírám se o tyto informace (viz Příloha 7 - CD):

1. *¿Q xopá, fren?* je vnímáno jako univerzální oslovení, především mezi panamskou mládeží, přáteli, rodinnými příslušníky (podle etiky, může to říct pouze starší osoba osobě mladší), a je podmíněno mírou důvěry nebo blízkosti vztahů s danou osobou.

2. Jedná se o převrácený výraz, jenž vychází z otázky *¿Qué ha pasado?*

3. Slečna Mirandová podobné přehazování slabik označuje za „špatný zvyk“ v mluvě Panamce: „*mala costumbre que tenemos*“ a poukazuje na to, že v každodenní mluvě je takových výrazů opravdu velký počet. Díky výborné spolupráci s rodilými mluvčími a rychlosti sociálních sítí jsem dostala spoustu příkladů inverzních výrazů. Uvedu pouze ty, které se mi zdály zcela originální:

⁶⁹ Ve francouzštině *verlan* odkazuje na formu slangu, při kterém dochází k inverzi slabik: LEFKOWITZ, Natalie. Verlan: Talking Backwards in French. *The French Review*. USA: American Association of Teachers of French, 1989, s. 312.

⁷⁰ *DicLib.com* [online]. [cit. 2013-07-06]. URL: http://www.diclib.com/Traspalante%20/show/en/es_wiki_10/T/3682/2880/48/49/58937.

Tenemos *bream* → hambre → Máme *hlad*
Va a tocar el *bretim* → timbre → Zazvoní *zvonek*
Ese es mi *mopri* → primo → To je můj *bratranec*
Voy para *la datien* → la tienda → Jdu do *obchodu*
Pasa una *tapin* → una pinta → Dej mi jedno *pivo*

Neméně zajímavá je odpověď na tento pozdrav-otázku. Pro lepší pochopení uvedu příklad:

Carlos: —¿*Q xopá, fren?*

Naysleth: —Xopá, bien. / Chilin. / Nada, muy bien, gracias. ¿Y q xopá contigo?

Jak dále uvádí Mirandová, stejný význam jako *¿Q xopá?* má další panamský slang *¿Qué lo qué?*. V obou případech uslyšíme odpověď buď *Xopá* anebo *To cul* [tu kul], což pochází ze zkráceného tvaru *todo cool*:

Jesús: —¿*Qué lo que?*

Naysleth: —*¡Meto*⁷¹, *to cul!*

Co se týče původu výše uvedeného výrazu, za nejpříjemnější verzi se považuje myšlenka, že tento způsob vyjadřování byl ovlivněn hudební tvorbou, konkrétně reggae.⁷² Píseň, která uvedla do módy tzv. mluvení pozpátku, se jmenovala *Hablo al revés* a již svým názvem vyjadřovala hlavní účel.⁷³

⁷¹ *Meto* – citoslovce charakteristické pro provincii Chiriquí. Údaje jsou citovány ze slovníku: ISAZA CALDERON, Baltasar. *Panameñismos*. Panamá: Autoridad del Canal, 1999, s. 212.

⁷² *DicLib.com* [online]. [cit. 2013-07-06]. URL: <http://www.diclib.com/Traspalante%20/show/en/es_wiki_10/T/3682/2880/48/49/58937>.

⁷³ Píseň složil zpěvák reggae jménem Maleante.

4. Kulturní a jazykové vlivy

Po vybudování druhého přístavu v Portobelu se Panama stala neodmyslitelnou součástí koloniálního obchodu. Zdejší zátoka díky své pozici umožňovala výbornou terénní ochranu před neustálými útoky pirátů.

Jednou za rok zakotvily v Portobelu španělské lodě, aby naložily poklady a zároveň prodaly zboží ze Španělska a jiných španělských kolonií. Tato událost pokaždé přilákala mnoho obyvatel z celé Panamy, v důsledku čehož se později proměnila ve veletrh, který se hluboce zakořenil v paměti místních lidových tradic.⁷⁴ Navíc obchodníky z těchto *ferias* (veletrhy v přístavní oblasti) můžeme vnímat jako bohatý zdroj jazykové a kulturní výměny.

4.1. Indiánská entita

Když v roce 1503 přišli první conquistadoři, zjistili, že jazykový stav země nebyl zdaleka jednotný. Setkali se zde s různými kmeny, které mluvily tzv. *cueva*.⁷⁵ Tento termín označoval domorodé skupiny ze severovýchodního pobřeží Karibiku, kde byly založeny první osady. Jejich jazyk byl příbuzný jazyku chibcha. De facto všechna dosud známá panamská nářečí patří do jazykové skupiny macro-chibcha. A jak uvádí Robe Stanley, v dnešní provincii Coclé a v oblastech, které nyní tvoří hranici mezi Kostarikou a Panamou, se jednoznačně mluvilo těmito nářečími.

Další ukázkou jazykové nejednotnosti byly provincie Veraguas, Chiriquí a Bocas del Toro, kde se mluvilo *guaymí*, jedním z dialektů chibcha, jež se dochovalo dodnes.⁷⁶

Východně od Ciudad de Panamá se rozprostírají husté džungle Darienu. Domorodé obyvatelstvo zde bylo mnohem hojnější a patřilo k skupině *chocó*. Na rozdíl od dalších oblastí nebyla tato nikdy plně zasažená španělskou kolonizací (s výjimkou několika malých osad na karibském pobřeží). V současné době zde žije velká populace domorodců a africké komunity, z nichž většina mluví španělsky jen ojedinele.

⁷⁴ MATERNO VÁSQUEZ, Juan. *Investigacion sobre la naturaleza del ser panameño* [online]. Panamá: Prenta Universitaria, 1981. Kapitola 4, Las estructuras economicas istmeñas, s. 166 [cit. 2013-07-06]. URL: <<http://bdigital.binal.ac.pa/bdp/investigaciones4.pdf>>.

⁷⁵ ROBE, Stanley Linn. Algunos aspectos históricos del habla panameña. *Nueva revista de filología hispánica*. México, D. F.: El Colegio de México, Centro de Estudios Lingüísticos y Literarios, 1953, vol. 7, s. 210.

⁷⁶ Tamtéž, s. 211.

Na ostrovech San Blas, na severovýchodním pobřeží Panamy, se setkáme s domorodci Kuna. Tato skupina se v posledních desetiletích začala stěhovat do hlavního města za lepšími pracovními podmínkami.

Evangelizace, která následovala po conquistě, zasáhla především ty indiánské kmeny, které se nacházely poblíž španělských osad, nejčastěji v provinciích Veraguas a Chiriquí. Tito indiáni přijali nejen víru, ale také kulturu a jazyk španělských kolonizátorů. Totéž ale neplatí pro tzv. *tierras altas*⁷⁷, neboli vysočiny. S indiány, kteří pocházeli ze severské horské části Coclé, vedli Španělé souboj až do začátku 17. století.

4.1.1. Indiánský vliv

Domorodé jazyky neměly na vývoj panamského jazyka žádný vliv. Jaké pro to byly důvody? Má se za to, že se domorodé jazyky nacházely v kulturně-primitivním stadiu, tudíž panamský národ zmítaný neustálými kulturními vpády nemohly nijak zvláště ovlivnit. Když se podíváme na fakta, zjistíme, že ani ta nejvyspělejší domorodá skupina kmene Kuna neměla abecedu, nástroj obsahující základní prvky mluvené řeči.⁷⁸

Když však nahlédneme do současné slovní zásoby, najdeme přece jen odkazy na některé původní výrazy, které se staly neodmyslitelnou součástí panamské mluvy. K nejrozšířenějším a nejpoužívanějším patří například *chicha*, *chicheme*, *chilate*, *tamal*, *ullama* nebo *churú*.⁷⁹

Hojně se používají slova s více výklady. Mezi ně se například často řadí výraz *guaca*, jenž má minimálně dvě interpretace: pohřební šaty nebo cenné předměty. Významové mnohočetnosti ale pozbývá v množném čísle (někdy uváděno jako *huacas*) a odkazuje pouze na indiánský hřbitov.⁸⁰

⁷⁷ DUBSKÝ, Josef et al. *Velký španělsko-český slovník I, II*. Praha: ACADEMIA, 1993, s. 682.

⁷⁸ MATERNO VÁSQUEZ, Juan. *Investigacion sobre la naturaleza del ser panameño* [online]. Panamá: Prenta Universitaria, 1981. Kapitola 8, Investigacion sobre el lenguaje, s. 370–371 [cit. 2013-07-06]. Dostupné z: <<http://bdigital.binal.ac.pa/bdp/investigaciones9.pdf>>.

⁷⁹ AGUILERA, L. *Panamá (país) V. Lengua y Literatura* [online]. Ediciones Rialp S.A. Gran Enciclopedia Rialp, 1991 [cit. 2013-07-06]. URL: <http://www.canalsocial.net/ger/ficha_GER.asp?id=9437&cat=literatura>.

⁸⁰ AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 372.

V toponymii se často setkáme s přítomností indiánských slov v místních názvech, například u měst (Chagres) nebo řek (Chiriquí, Tuira atd.). Zvláštní zmínku si zaslouží také následující výrazy:

Guaymí – jméno pro indiány obývající oblast Chiriquí, Veraguas, Coclé a menší část Los Santos. Z těchto míst pochází největší počet místních jmen indiánského původu (například již výše uvedené/již zmíněné provincie).

Co se týče samotného slova *guaymí*, je třeba zdůraznit, že se skládá celkem ze dvou slov: *guagua* znamenající „cizinec“ a *mie*, což je odvozenina od slovesa „hodit, vyhodit“.⁸¹

V hlavním městě Ciudad de Panamá je běžné zaměstnávat tzv. *machiguas*. Slovo pochází od kmene Kuna a původně znamenalo „dítě“. Panamci daný výraz převzali a říkají tak indiánům ze souostroví San Blas, kteří pro ně pracují jako výpomoc v domácnosti.

Indiáni kmene Ngäbere a Buglere z oblasti Chiriquí často své tance pojmenovávají zvláštními jmény, vždy ale charakterizujícími důležitou etapu nebo prvek. Jedním z nich je *chichada de cacao*, jehož název souvisí s rituálem, kdy se během tance používá kakao.

Je zajímavé, že příslušníci této skupiny nazývají ostatní lidi, tzn. neindiánského původu, *barevnými* (*gente de color*). O sobě však prohlašují, že postrádají veškerou barevnost a jsou tímto výjimeční.

V současné době se v Panamě používá devatenáct jazyků, mezi nimiž dominantním (více než dva miliony mluvčích) a úředním jazykem je španělština.

Významným datem se pro indiánskou část obyvatelstva stal den 26. listopad 2010, kdy vstoupil v platnost zákon, jenž poprvé v panamské historii oficiálně uznal domorodé jazyky jako jsou ngäbere, bugleré, kuna, emberá, wounaan, naso tjerdi a bri bri (viz Příloha 5).⁸²

⁸¹ U slova *guaga* se někdy uvádějí tyto překlady: Latinoameričan, Španěl nebo všichni ti, kteří nejsou příslušníky indiánského kmene.

⁸² *Panama: Indigenous Languages Officially Recognized In Panama* [online]. 28. 11. 2010 [cit. 2013-07-06]. Dostupné: viz Seznam použité literatury.

4.2. Vliv Afropanamců

„Zdá se, že velká část panamských výrazů vychází z africko-španělské jazykové komunity, tvořené obyvateli Panamy jakožto entitou (od chvíle, kdy na šíji dorazili z Kastilie a Afriky), nikoli definovanou politicky.“⁸³

Ángel Revilla

Východně od Ciudad de Panamá se rozprostírají husté džungle Darienu, oblast, která nikdy nebyla zasažena španělskou kolonizací (s výjimkou několika malých osad na karibském pobřeží). V současné době zde žije velká populace domorodců a hlavně lidí afrického původu, z nichž většina mluví španělsky jen ojedinele.

Výsledkem koloniální a postkoloniální historie se stala skutečnost, že se v Panamě vyskytuje velká populace černošského původu.

Vzhledem k tomu, že takzvaní Afropanamci se tu usadili v důsledku dvou historických vln (během koloniálního a postkoloniálního období), vznikly v antropologii dva termíny, které tento vývoj rozlišují: *afrocoloniales* a *afroantillanos*.

4.2.1. Afričané z doby kolonií

Afričané z koloniální doby, španělsky *afrocoloniales*, patřili k potomkům černochoů dovezených z Afriky jako otroci během koloniálního období.⁸⁴ Ti se španělštině rychle přizpůsobili a zároveň ji obohatili o ojedinelé dialektální výrazy, které se promítly v jejím dalším vývoji.

Ačkoli se usadili po celém území Panamy, jejich značná část obývá převážně karibské pobřeží, především město Portobelo a Nombre de Dios. Tito dnešní Afropanamané mluví pouze španělsky, s výrazným přízvukem venkovské mluvy, a více používají africká slova, než je tomu v jiných částech Panamy.

⁸³ REVILLA, Ángel. *Lenguaje popular panameño*. Panamá: USMA, 1982, s. 5:

„Gran parte de los panameñismos, pues, parecen basarse en un segmento de la comunidad lingüística castellana-africana, que es el hombre panameño como hecho cultural (desde que Castilla y África llegaron al Istmo) y no como hecho político.“

⁸⁴ LIPSKI, John M. *El español de América*. Madrid: Cátedra, 1996, s. 319.

4.2.2. Negros congos

Součástí afrokoloniální kultury jsou považovány také *negros congos*. Jedná se o komunitu, která se každoročně angažuje v tradičních rituálech během období karnevalů. Vytvořili si vlastní mluvu, tzv. *hablar en congo*, jež místní obyvatelstvo považuje za odvozeninu starobylého afrohispanšského *pidgin* nebo dialektu *bozal*.⁸⁵

Struktura nářečí *congo* se vyznačuje vysokou škálou slovních hříček, inverzí hlásek a systematickou deformací slov:

está con los ojos abiertos → etá con dos ojo abietta⁸⁶

Nejcharakterističtějším rysem je však regularizace nepravidelných paradigmat.⁸⁷ Takové „zpravidelnění“ způsobuje, že se s nepravidelnými slovesy pracuje na stejné bázi jako s jejich pravidelnými protějšky:

SABER:	VOLVER	TENER
Yo sé → Yo sabo	Vuelvo → Volvo	Tengo → Teno ⁸⁸

Mluva panamských *negros congos*, jež přežila z dob afrického otroctví, byla dlouho považována za „špatnou španělštinu“. Americký specialista John Lipski se k tomu vyjadřuje takto:

„... ve skutečnosti panamští *congos* mluví mnohem „lépe“ než současní rodilí mluvčí, jelikož se jejich mluva stala znamenitým výsledkem záměrného a důkladného učení. *Negros congos* učinili ze sociolingvistické okrajovosti trofej světové odolnosti vůči podrobení a asimilaci dominantní kultuře.“⁸⁹

⁸⁵ LIPSKI, John. El lenguaje de los negros congos de Panamá y el lumbalú palenquero de Colombia: función sociolingüística de criptolectos afrohispanicos. *América Negra*, 1997, vol. 14, s. 150.

⁸⁶ LIPSKI, John. *The speech of the negros congos of Panama*. John Benjamins B. V., 1989, vol. 4, s. 30.

⁸⁷ Tamtéž, s. 14.

⁸⁸ Tamtéž, s. 14–15.

⁸⁹ LIPSKI, John. Cit. d., s. 154:

„... los congos en efecto hablan 'mejor' que las personas que sólo hablan castellano contemporáneo, ya que los congos hablan un lenguaje con una proeza increíble, fruto de un aprendizaje deliberado y meticuloso. Los negros congos han convertido la marginalidad sociolingüística en trofeo de su resistencia secular a la subyugación y la asimilación por la cultura dominante.“

4.2.3. Afroantilané

V souvislosti se stavbou Panamského průplavu byly přijaty tisíce pracovníků ze Západní Indie. Jednalo se o černochoy, z nichž většina mluvila kreolskou angličtinou. Vzhledem ke svým komunikačním schopnostem v angličtině dostávali později Afroantilané práci v Panamském průplavovém pásmu. Takové upřednostňování se rodilým Panamanům znelíbilo a podnítilo panamský nacionalismus. Nejvýrazněji se projevil, když pro své rivaly začali používat hanlivý výraz *chombos*.⁹⁰

Následkem toho se ukázalo, že Afroantilané začali mnohem víc používat angličtinu, a španělštinu se naučili pouze okrajově. Dále se také víc ztotožňovali s obyvateli Západní Indie než se samotnými Panamany, jak se předpokládalo.

Postupně ale tyto nešvary mizely a mnoho Afroantilanů zaujalo významná místa v různých odvětvích.

Dnes je jejich jazyková situace taková, že se sice španělština stala jejich mateřským jazykem, ale na přítomnost angličtiny neměla tak velký vliv, i nadále se uvnitř komunity běžně používá.

Nejpočetnější afroantilská komunita se nachází kolem karibského přístavu Colón.

Další komunita, kterou tvoří potomci černošských otroků z dob banánových plantáží Chiriquí Land Corporation (místní odvětví United Fruit Company), obývá oblast Bocas del Toro, severozápadní část karibského pobřeží, poblíž hranic s Kostarikou.⁹¹

⁹⁰ LIPSKI, John M. *El español de América*. Madrid: Cátedra, 1996, s. 319.

⁹¹ Tamtéž, s. 320.

4.3. Vliv anglického jazyka

Rok 1851, kdy byl zhotoven plán výstavby první železnice, jejíž hlavní spojnice byly Ciudad de Panamá–Colón, předznamenal další vývoj španělštiny v Panamě. Dominance kastilštiny tak začala být ovlivňována jinými jazyky, a to víc než kdy jindy.⁹² Především se jednalo o francouzsky a anglicky mluvící lidi, kteří přispěli ke vzniku nových jazykových nářečí.

Vzhledem k tomu, že první výstavbu panamského kanálu řídila francouzská firma, se druhým nejrozšířenějším jazykem v Panamě stala právě francouzština. Byla však brzy nahrazena angličtinou v souvislosti s finálním dokončením výstavby Panamského průplavu Američany.

Po vyhlášení nezávislosti na kolumbijské vládě v roce 1903 začal o nově vzniklý stát vzrůstat velký zájem ze strany USA a některých evropských velmocí; v pozadí stála snaha o volnost postupu při stavbě kanálu.

Poté, co v roce 1904 byla uzavřena tzv. Hay–Bunau–Varillova smlouva, se dosavadní politický, kulturní a sociální řád Panamy zásadně změnil. Spolu s ustanovením panamské ústavy bylo totiž posíleno postavení USA v této oblasti, a to zřízením Panamského průplavového pásma a umožněním intervence USA v zájmu zajištění stability a bezpečnosti.⁹³

Rozhodujícím se však pro příznakovost vlivu anglického jazyka stal rok 1948, kdy panamský lingvista Ricardo J. Alfaro vydal první slovník⁹⁴ zabývající se problematikou anglicismů v panamské španělštině. Od této chvíle se začaly objevovat další a další studie, které se zabývaly daným tématem nejen v Panamě, ale také v dalších zemích Hispánské Ameriky a ve Španělsku.

O něco později, v roce 1982, vypracoval Elsie Alvarado de Ricord teorii o tom, co všechno přispělo k tak velkému proniknutí anglicismů do panamské španělštiny. Za nejvýraznější vliv Alvarado považuje nepřetržité působení Američanů v tzv. Zona del

⁹² MATERNO VÁSQUEZ, Juan. *Investigacion sobre el lenguaje*. Panamá: Prenta Universitaria, 1981, s. 337.

⁹³ OPATRŇY, Josef. *Panama*. Praha: Libri, 2004, s. 70–74.

⁹⁴ GIRALT LATORRE, J. *Algunos préstamos en el español de Panamá*. Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante, 1991, no. 7, s. 137.

Diccionario de Anglicismos byl ve Španělsku vydáno o dva roky později, v r. 1950.

Canal (Průplavové pásmo) mezi lety 1914 až 1999. Je třeba také zdůraznit, že důsledkem toho nebylo jen jazykové ovlivnění několika generací, ale především fakt, že vliv americké angličtiny přirozeně pokračuje dál. Nyní je situace taková, že na rozdíl od jiných jazyků (francouzština, portugalsština, italština atd.), které dříve hrály stejnou roli, je panamská španělština obohacována pouze o anglické termíny, výrazy a slovní konstrukce. Právě proto je angličtina v metropolitní části Ciudad de Panamá považována za nejsilnější prvek kulturního vlivu.

V době, kdy vznikala první panamská železniční trať, se druhé nejdůležitější město v Panamě, Colón, jmenovalo *Aspinwall* a jeho ulice dostaly také anglická jména.⁹⁵

Další příklad je z oblasti žurnalistiky. Když nahlédneme do historie panamského tisku, zjistíme, že první deník, který od svého založení přetrval až do dnešní doby, dostal zase anglický název, a to přesněji *The Panamá Star*. Deník byl založen 24. února roku 1849 (viz Příloha 6), mezi jeho zakladateli patří: J. B. Bidleman, S. K. Donaire a J. F. Bachman.⁹⁶ Tito muži se do dnešní Panamy dostali následkem kalifornské zlaté horečky a zde se také později usadili. Vznik druhých panamských novin se přímo váže na ty první. Zřídil je v roce 1851 James Middleton, který pro *The Panamá Star* pracoval. Název nebyl o nic španělštější: *The Panamá Herald*.

K dalším faktorům, které výrazně přispěly k ovlivnění panamské španělštiny, patří podle Alvarada následující:⁹⁷

a) Obchodní vztahy s USA

Angličtina se stala hlavním mezinárodním obchodním dorozumívacím prostředkem, čímž se pak vysvětluje ekonomická závislost na USA nejen Panamy, ale i dalších zemí Hispánské Ameriky.

b) Kulturní vztahy s USA

Postupně byly zřizovány na panamském území (především v Ciudad de Panamá) bilingvní školy (a tento vývoj pokračuje a získává na oblibě). Dále tomu přispěla i sama

⁹⁵ MATERNO VÁSQUEZ, Juan. *Investigacion sobre el lenguaje*. Panamá: Prenta Universitaria, 1981, s. 339.

⁹⁶ *Quiénes somos* [online]. Ciudad de Panamá: La Estrella de Panamá, 2008 [cit. 2013-06-30]. Dostupné z URL: <http://www.laestrella.com.pa/online/quienes_somos.asp>.

⁹⁷ GIRALT LATORRE, J. *Algunos préstamos en el español de Panamá*. Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante, 1991, no. 7, s. 138.

mladší generace, panamští studenti odjížděli a stále odjíždí do USA za vyšším vzděláním na tamní univerzity.⁹⁸

c) Technologická vyspělost USA

Vzhledem k tomu, že se USA staly symbolem vědeckého pokroku, je logické, že všechny technologické novinky začaly působit na okolí a ovlivňovat anglickým jazykem. Vznikla potřeba přijmout cizí slova k pojmenování věcí pro Panamce doposud neznámých nebo jednoduše v této kultuře neexistujících. Jedná se o neologismy, které nemají v panamské španělštině rovnocenné protějšky. Spektrum je opravdu široké, objevy, vynálezy, technologie, průmysl, proměny ideologického nebo estetického rázu atd.

d) Diktát sportu USA

Sport jakožto další oblast působnosti angličtiny. Právě tento faktor má největší schopnost ovlivňovat a prosazovat své termíny, pravidla a disciplíny v mluvě lidí, kteří se anglicky nikdy neučili.

e) Sdělovací prostředky

Vliv sdělovacích prostředků je nesmírně silný. Většina informací je navíc předávána největší komunikační sítí v anglickém jazyce.

K tomu, abychom pochopili systém a proces takového ovlivňování, bude pro nás přínosné uvést několik příkladů slov, jež se výrazně včlenily do panamské mluvy.

Buchí – termín, který se používal pro označení rolníka nebo představitele nižší třídy.⁹⁹ Vycházelo se nejen ze společenského postavení, ale také z chování, mluvy a gest typických pro tuto nevzdělanou vrstvu.

Se zahájením prací na stavbě průplavu odešel značný počet panamských venkovanů do hlavního města za lepšími platebními podmínkami, které nabízeli Američané. Podle jedné z verzí slovo *buchí* vzniklo právě v této době. Jednou se jistý americký vedoucí zeptal jednoho z pracujících na jeho krajany, na což dostal

⁹⁸ AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 340.

⁹⁹ ALFARO, Ricardo – ISAZA CALDERON, Baltasar. *Panameñismos*. 2. vyd. Panamá: Impresora Panamá, 1968, s. 175.

jednoduchou odpověď: *bush man*.¹⁰⁰ Z *bush man* se v panamské španělštině zrodil tvar *buchíman* a později se zkrátilo na pouhé *buchí*, které mělo označovat muže z venkova. *Bush* znamenalo prales, divočinu nebo hory (podle regionálního místa původu). Zanedlouho vznikl další zajímavý termín, *buchí gringo*, jenž odkazoval k hrubě se chovajícím Američanům bez vzdělání. V tomto výrazu byla ukryta další funkce, a to vyjádření negativního postoje Panamců vůči těmto lidem.

Dalším výrazem, se kterým se můžeme dost často setkat, je slovo *chance*, náhražka španělského *ocasión*. Možností výslovnosti máme vzhledem k existenci americké a britské angličtiny hned dvě, jako [čéns] a jako [čáns], které se zde používá mnohem častěji. Zajímavé je však to, že na rozdíl od výslovnosti si psaní samotného slova anglickou verzi ve španělském textu ponechalo:

„No tengo *chance* para salir esta noche.“¹⁰¹

Je nezbytné také poukázat na různorodost tvorby nových panamských slov v důsledku přejímání anglických termínů. Jejich zvláštností je to, že ztratily znak příslušný cizím jazykovým prvkům a bezpříznakově se rozplynuly v panamské mluvě. Ke změně dochází pomocí následujících prvků:

1) deminutivní přípona *-ito*:

busito z angl. bus

„Se vende *busito* colegial, año 2004, color amarillo ...“

2) přídavného jména odvozeného od anglického podstatného jména přidáním přípony *-ero/a*:

softbolero/a z angl. softball

„Para el diputado Hernán Delgado, patrocinador de la copa y que durante toda la jornada *softbolera* estuvo presente ...“¹⁰²

¹⁰⁰ AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 355–356.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 357.

¹⁰² DÍAZ, Francilino. Intensa jornada de softbol en Chepo. *Asamblea Nacional Panamá* [online]. 2012 [cit. 2013-03-28]. Citace na URL: <<http://www.asamblea.gob.pa/main/ComunicacionesyPrensa/tabid/84/articleType/ArticleView/articleId/3423/Intensa-jornada-de-softbol-en-Chepo.aspx>>.

3) podstatného jména odvozeného od anglického podstatného jména přidáním přípony *-ero/a*. V tomto případě se jedná o substantiva, jež označují člověka a jeho řemeslo, povolání nebo zálibu:

busero z angl. bus

„*Busero* perdió el control y se fue al barranco.“¹⁰³

Včlenění a následné přizpůsobení anglických slov do panamské španělštiny není ojedinělým jevem.

Ve své práci z roku 1996 John Lipski uvádí, že se vliv anglicismů na panamskou slovní zásobu vztahuje pouze na oblast hlavního města Ciudad de Panamá a města Colón neboli na místa poblíž Průplavového pásma.¹⁰⁴

Situace po sedmnácti letech se však velmi změnila a tento vliv se rozšířil po celé Panamě. Tudiž v současné době se v panamské mluvě běžně užívají anglická slova, která v průběhu automatického pošpanělšťování převzala mnohem tradičnější formu. Například moderní panamská žena pro označení nákupního centra nepoužije spojení „el centro comercial“, nýbrž slovo „moles“, jež pochází z anglického „mall“ a k vyjádření své činnosti použije sloveso „chopear“ (nakupovat) odvozeného od anglicismu „shop“.

Anglicismy však najdeme nejen v běžné mluvě, ale také v komunikačních prostředcích, jimiž jsou noviny, časopisy, reklamní plochy atd. Z těch nejaktuálnějších jsem vybrala dva z reklamních popisků: *Dame Like* a *No copies, impresiona* (viz Příloha 3 a 4).

¹⁰³ LEADIMIRO, González C. *Busero* *perdió el control y se fue al barranco* [online]. 24. 12. 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <<http://www.elsiglo.com/mensual/2011/12/24/contenido/457321.asp>>.

¹⁰⁴ LIPSKI, John. *El español de América*. Madrid: Cátedra, 1996, s. 323.

4.4. Vliv francouzského jazyka

Výskyt a rozšíření francouzských výrazů, které nyní jsou součástí běžného panamského lexikonu, začalo na počátku stavebních prací na Panamském průplavu. I přesto, že veškeré plány stavební firmy selhaly, jako památka na francouzskou přítomnost zde zůstala slova, jež byla postupně zařazena do panamské mluvy.¹⁰⁵

Na rozdíl od anglického vlivu nezastupuje francouzština tak velký počet inkorporovaných slov. Většina z nich se však používá běžně jak v Americe, tak v Asii a Evropě. Jedná se především o pojmy z oblasti módy, textilního a oděvního průmyslu. Mezi ty nejpopulárnější patří:

Matinée [matine] – z franc. *dopoledne*, odkazuje buď na divadelní, cirkusové a filmové představení nebo jinou kulturní akci konanou v dopoledních hodinách. V panamské španělštině toto slovo převzalo mužský rod: *Voy al matinée*.¹⁰⁶

Neméně zajímavé je slovo *soirée* [soaré], často uváděné jako synonymum pro španělské *sarao* nebo *tertulia*.¹⁰⁷ Jeho významovou rovnocennost se slovem *sarao* potvrzuje navíc stejný etymologický původ.

A konečně je tu ještě jedna poznámka, o níž se nelze nezmínit: přítomnost anglo-galicismů. Jedná se o výrazy, jež byly převzaty ze současného anglického jazyka, původem jsou však francouzského. Jako jeden z příkladů nám poslouží slovo *morgue*, jinými slovy „depósito de cadáveres“¹⁰⁸:

„Cuando el cadáver ingresa a la *morgue*, el Auxiliar de Autopsiaa, lo anota en el libro de registro y le asigna el número correspondiente.“¹⁰⁹

Existuje mnoho domněnek ohledně přesného původu tohoto slova. Jedna z nich je například zmiňována v práci Mariuse Saly z roku 1982¹¹⁰, kde autor poukazuje na

¹⁰⁵ AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 364.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 366–367.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 366. Přeloženo jako *večírek, dýchánek, povídání*.

¹⁰⁸ GIRALT LATORRE, J. *Algunos préstamos en el español de Panamá*. Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante, 1991, no. 7, s. 151. "Márnice".

¹⁰⁹ *Instituto de Medicina Legal – Poder Judicial* [online]. [cit. 2013-06-30].

URL: <http://www.poderjudicial.gob.ni/pjupload/iml/pdf/manual_procedimientos.pdf> .

„Když tělo přivezou do *márnice*, asistent ho zaeviduje a přiřadí mu číslo.“

¹¹⁰ SALA, Marius. *El español de América. Léxico*. Bogotá: Instituto Caro y Cuervo, 1982.

možnou výpůjčku z angličtiny, na základě toho, že se v USA používá ve stejném významu jako ve Francii.

4.5. Slova přejatá z jiných jazyků

V porovnání s angličtinou nebo francouzštinou nebyl německý jazyk jako jeden z dalších vlivných jazyků, které byly zaznamenány v Panamě, z lingvistického hlediska pro panamskou španělštinu tolik přínosný. V tomto případě bylo převzato pouze jedno slovo: *malta*.¹¹¹ Setkáme se s ním v gastronomii, kde označuje pivo černé barvy a výrazné hořké chuti, díky níž se opravdu hodně liší od tradičních černých piv. Samotný výraz pak odpovídá německému *malz*, jež znamená „sladovnický ječmen“ používaný na přípravu výše zmíněného hořkého piva.

Portugalského původu je kupříkladu slovo *íngreme*, jež bylo upravené v duchu španělské tradice na *íngrimo* s významem *solo* nebo *solitario*. Mezi Panamci je velmi užívané, obzvláště ve spojení „Estoy *íngrimo* y solo“, čímž vyjadřují velkou míru osamělosti, pocitu samoty.

V Panamě se velmi běžně setkáte s výrazem *culi*.¹¹² Takto jsou dodnes označováni obchodníci z Indie, kteří se zabývají prodáváním parfémů, látek, koberců a jiných předmětů z Orientu. Samotné slovo pochází z čínského slova *coolí*, které se hodně používalo především na začátku dvacátého století a označovalo dělníka čínského nebo indického původu, pracujícího v britských koloniích. Jako synonymum se dost často uvádí také slovo *indostanos*: „Un indostano abrió un nuevo almacén de ropa.“

Největšího úspěchu ale čínský jazyk dosáhl v panamské gastronomii. Mezi oblíbené výrazy pro typická jídla patří například *chop suey* [čap suí], *chaummin* [čauamin] nebo *wanton* [vanton].¹¹³

Chop suey, *chop-swey* nebo někdy *chapsuí*, je masová, většinou kuřecí směs, která se připravuje z masa (kuře, ryby, hovězí, vepřové), vajec a zeleniny, jako jsou bambusové výhonky, paprika, zelené fazolky aj. V překladu z čínštiny znamená doslova „směs ze zbytků“. Později se takto začalo říkat všem čínským restauracím.

¹¹¹ AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947, s. 369.

¹¹² Tamtéž, s. 370.

¹¹³ Tamtéž, s. 371.

Chaummin je tradiční čínský pokrm, jehož základ tvoří cibule, hlávkové zelí a jiná zelenina, která se dochucuje speciální omáčkou připravenou z vařených ingrediencí kuřecího *chop suey*.

A nakonec *wanton* nebo *wuanton* označuje kachní polévku s domácími nudlemi. Je možné se také setkat s tzv. *wanton frito* neboli smažený wanton. Svou konzistencí připomíná italské noky, ovšem je smažený.

5. Závěr

Záměrem této práce bylo objektivně popsat panamskou španělštinu, identifikovat její jádro za pomoci kulturně-historického kontextu a přiblížit sociální a jazykové vlivy na tuto variantu.

Nastíněna byla též klasifikace dialektálního rozdělení americké španělštiny Josého Pedra Rony, v rámci které jsem poukázala na dialektální příslušnost dané varianty. Dále byly v krátkosti uvedeny tři základní dialektální oblasti uvnitř Panamského státu.

Charakteristické rysy panamské španělštiny jsou poměrně podrobně popsány ve druhé kapitole. Do předkládaného popisu je vtělen soubor lexikálních, morfologických a syntaktických rovin.

Celkově lze říci, že fonetický subsystém této varianty byl mírně zredukován následkem andalusského vlivu. Španělština, již se mluví v Panamě, sdílí hlavní rysy s variantami karibské španělštiny, a proto jsou jejími nejvýznačnějšími znaky aspirace a velarizace na konci slabiky.

Jelikož na území Panamy není jazyk jednotný a zeměpisné hranice se ve velké míře neshodují s hranicemi jazykovými, byla tato kapitola doplněna o konfrontační část, v níž je porovnáván stav městské mluvy s mluvou venkovskou.

V rámci morfologie často dochází ke kombinování anglického kořene se španělským afixem: bus + –ero → busero. Dalším typickým jevem je odvozování slov z angličtiny podle španělského vzoru: z angl. *mall* → *moles*, z angl. *shop* → *chopear*.

Na závěr této kapitoly bylo rozebráno několik syntaktických konstrukcí.

Třetí kapitola se soustřeďuje na vlivné faktory, jimiž jsou kultura a jazyk. Slovní zásoba panamské španělštiny do značné míry odráží ten fakt, že nedílnou součástí panamského lexikonu tvoří hlavně anglicismy. Z uvedeného vyplývá, že dlouhodobá přítomnost angličtiny měla zásadní dopad na dnešní mluvu Panamců.

Na následujících stránkách byl předložen výběr dalších slov přejatých v důsledku kulturního a jazykového ovlivňování. Jak podotýká ve svém díle Aguilera Patiño, obsahuje panamská španělština také řadu výpůjček z francouzštiny, němčiny a portugalštiny.

Ve snaze charakterizovat danou problematiku jsem využila externích zdrojů vycházejících především z dostupných badatelských výzkumů renomovaných lingvistů a dialektologů, jako jsou John Lipski, José Moreno de Alba, Stanley Robe aj.

Velký přínos shledávám také v praktické části, kterou dle mého názoru tato práce nesměla postrádat. Podařilo se mi vytvořit vlastní nahrávku s rodilými mluvčími na téma konceptu současné panamské mluvy. Takto získané informace byly zpracovány do grafického formátu a převzaty na CD, aby mohly být dále využity k případným vzdělávacím potřebám oboru.

Sepsání této práce předcházela řada konzultací s paní PhDr. Annou Mištinovou, kontaktování příslušných panamských institucí a osob, kteří mi z Panamy zajistili alespoň část materiálů, dále též mnohé návštěvy knihoven romanistiky, iberoamerikanistiky a Instituta Cervantes.

Z důvodu mnoha omezení, jako jsou nedostatek relevantních údajů a archivních materiálů, se mi při přípravě této bakalářské práce ne vždy podařilo shromáždit veškeré potřebné informace.

Vzhledem k rozsahu bakalářské práce nebylo možné pokrýt detailně všechny aspekty dané problematiky. I přesto věřím, že poznatky, které jsem získala nejen metodou teoretického bádání, ale také ve spolupráci s nativními mluvčími, by mohly výrazně pomoci čtenáři z řad romanistů seznámit se s podstatou jednotlivých jazykových jevů příznačných pro panamskou španělštinu.

6. Resumen

El objetivo de este trabajo es describir el español hablado en Panamá, identificar su núcleo por medio del contexto histórico-cultural, el enfoque social y las influencias lingüísticas. Aparte se esboza la clasificación dialectal de José Pedro Rona sobre el español americano, a base de la cual señalo la pertenencia dialectal del español panameño. A continuación se definen tres zonas dialectales dentro de la República de Panamá.

Las principales características del español panameño son detalladas en el segundo capítulo, teniendo en cuenta los niveles léxicos, morfológicos y sintácticos.

En general, el subsistema fonético de esta variante ha sido influido por el dialecto andaluz. El español que se habla en Panamá comparte los principales rasgos con las variantes caribeñas. Por lo siguiente entre sus rasgos más comunes se encuentran la aspiración y la velarización al final de la sílaba.

Debido a que en el territorio panameño la situación lingüística no es uniforme y las fronteras geográficas no definen las lingüísticas, incerto la parte comparativa sobre el habla rural con la urbana.

En cuanto a la morfología se puede destacar la combinación de la raíz inglesa con los afijos españoles. Por ejemplo: bus + –ero → busero. Otro fenómeno típico es la derivación de palabras del inglés según su modelo español: *mall* → *moles*, *shop* → *chopear*. Al final de este capítulo se abordan varias estructuras sintácticas.

El tercer capítulo se centra en los factores influyentes, tales como la cultura y la lengua.

El vocabulario panameño refleja en gran parte el hecho de que su léxico se compone principalmente de anglicismos. De ello se deduce que la presencia del inglés a lo largo del tiempo ha tenido un profundo impacto en el habla panameña. Posteriormente se presentan otras palabras tomadas debido a la influencia cultural y lingüística. Como citara Aguilera Patiño, el español panameño contiene muchos préstamos del francés, alemán y portugués.

Con en el fin de dilucidar la problemática que esto conlleva, he citado varias fuentes externas basándome en investigaciones de reconocidos dialectólogos y lingüistas como John Lipski, José Moreno de Alba, Rob Stanley, etc.

Me resulta beneficioso la parte práctica que en mi opinión en este trabajo no debe ser falta. He tenido la oportunidad de grabar a los hablantes nativos haciendo énfasis en el concepto del habla panameña actual. La información obtenida la he procesado en formato CD la cual está disponible para cualquiera consulta en el futuro.

Para realizar este trabajo ha sido precedido de una serie de consultas con la señora PhDr. Anna Mištinová, de las instituciones y personas panameñas, de los cuales he obtenido una parte de materiales e informaciones, de las visitas a las bibliotecas y al Instituto Cervantes.

Debido a las muchas limitaciones, como la falta de datos pertinentes y materiales de archivo, no ha sido posible de reunir todas las informaciones necesarias.

Además, dada la amplitud de la tesis no ha sido posible de cubrir en detalle todos los aspectos. Sin embargo, considero que el conocimiento que he ganado no sólo por el método de la investigación teórica, sino también por la cooperación de los hablantes nativos, podría ayudarle al lector del área romanista a conocer la naturaleza de los fenómenos lingüísticos propios del español panameño.

Seznam použité literatury

- AGUILERA, L. *Panamá (país) V. Lengua y Literatura* [online]. Ediciones Rialp S. A. Gran Enciclopedia Rialp, 1991 [cit. 2013-07-06]. Dostupné z: http://www.canalsocial.net/ger/ficha_GER.asp?id=9437&cat=literatura.
- AGUILERA PATIÑO, Luisita. *El panameño visto a través de su lenguaje*. Panamá: Ferguson y Ferguson, 1947.
- AGUILERA PATIÑO, Luisita. Diccionario de panameñismos. *Boletín de la Academia Argentina de la Lengua*. Buenos Aires, 1951, vol. 20.
- ALBA, M. M. *Portobelo: relicario de piedra*. Panamá: Impresora Panamá, 1971.
- ALFARO, J. Ricardo. *El anglicismo en el español contemporáneo*. Thesaurus, 1948, roč. 4, č. 1.
- ALFARO, Ricardo – ISAZA CALDERON, Baltasar. *Panameñismos*. 2. vyd. Panamá: Impresora Panamá, 1968.
- ALVARADO DE RICORD, Elsie. *El español de Panamá*. Panamá: Universidad de Panamá, 1971.
- AMADO, Miguel. El lenguaje en Panamá. *Boletín de la Academia Argentina de la Lengua*. 1945, vol. 14.
- BEARDSLEY, Wilfred. *Infinitive Constructions in Old Spanish*. New York: Columbia University Press, 1921.
- BELEÑO, Joaquín. *Curundú*. Panamá: Departamento de Bellas Artes y Publicaciones del Ministerio de Educación, 1963.
- BERRIO, Licencio. *Panamá ya tiene su propio diccionario* [online]. 17. 01. 2011 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <http://www.capital.com.pa/panama-ya-tiene-su-propio-diccionario/>.
- BOYD-BOWMAN, P. *Regional Originis of the Earliest Spanish Colonists of America*. 1956.
- BOYD-BOWMAN, P. *Índice geobiográfico de 40.000 pobladores españoles de América en el siglo XVI*. Bogotá: Instituto Caro y Cuervo. Tomo I: 1493-1519, 1964.
- CANFIELD, Lincoln. *Spanish Pronunciation in the Americas*. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.
- CARDONA RAMÍREZ, Mauricio A. *Atlas lingüístico pluridimensional del español de Panamá. (ALPEP). Nivel fonético*. Universidad de Bergen, 2012.
- DeMello, George. Preposición + Sujeto + Infinitivo: "Para yo hacerlo". *Hispania*. 1995, vol. 78, no. 4. Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/hispania--13/html/p0000002.htm>.

DÍAZ, Francilino. Intensa jornada de softbol en Chepo. *Asamblea Nacional Panamá* [online]. 2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.asamblea.gob.pa/main/ComunicacionesyPrensa/tabid/84/articleType/ArticleView/articleId/3423/Intensa-jornada-de-softbol-en-Chepo.aspx>>.

DUBSKÝ, Josef et al. *Velký španělsko-český slovník I, II*. Praha: ACADEMIA, 1993. ISBN 80-200-0485-82.

FRAGA IRIBARNE, Manuel. *El Canal de Panamá: Geopolítica, diplomacia y derecho internacional*. Madrid: [Consejo Superior de Investigaciones Científica: Ministerio de Marina], 1953.

GIMÉNEZ FOLQUÉS, David. La lexicografía del español de América. In *La lengua española en América. Normas y usos actuales*. 1. vyd. Universitat de València, 2010. ISBN 978-84-694-0302-0. Dostupné z: <<http://www.uv.es/aleza/Cap.%207.%20EA%20Lexicog%20seg%20part.pdf>>.

GIRALT LATORRE, J. *Algunos préstamos en el español de Panamá*. Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante, 1991, no. 7. ISSN 0212-7636.

GOESTENKORS, Nicole. *Desarrollo y uso del voseo en Centroamérica* [online]. 1. 1. 2012 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://opensiuc.lib.siu.edu/gs_rp/213/?utm_source=opensiuc.lib.siu.edu%2Fgs_rp%2F213&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages>.

GONZÁLEZ TREJOS, Edilberto. *El rumbo de nuestras palabras* [online]. 25. 11. 2006 [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <<http://espanol.agonia.net/index.php/article/216980>>.

GUILLERMO WILSON, Carlos. El aporte cultural de la etnia negra en Panamá. *Istmo: Revista virtual de estudios literarios y culturales centroamericannos* [online]. No 7, listopad–prosinec 2003 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <<http://istmo.denison.edu/n07/articulos/aporte.html>>.

Hispanoteca.eu: Panamá. [online]. [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: <<http://hispanoteca.eu/Landeskunde-LA/Pa%C3%ADses/Panam%C3%A1.htm>>.

HODOUŠEK, Eduard et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-10-9.

CHALUPA, Jiří et al. *Španělsko-český, česko-španělský slovník*. Praha: Fin, 2006. ISBN 80-86002-83-7.

Instituto de Medicina Legal – Poder Judicial [online]. [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: <http://www.poderjudicial.gob.ni/pjupload/iml/pdf/manual_procedimientos.pdf>.

ISAZA CALDERON, Baltasar. *Panameñismos*. Panamá: Autoridad del Canal, 1999. ISBN 9962-607-08-6.

- LEADIMIRO, González C. Busero perdió el control y se fue al barranco. *El Siglo* [online]. 24. 12. 2011 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <<http://www.elsiglo.com/mensual/2011/12/24/contenido/457321.asp>>.
- LEFKOWITZ, Natalie. Verlan: Talking Backwards in French. *The French Review*. USA: American Association of Teachers of French, 1989, vol. 63, no. 2.
- LIPSKI, John. *The speech of the negros congos of Panama*. John Benjamins B. V. 1989, vol. 4. ISBN 90-272-5224-6.
- LIPSKI, John M. *El español de América*. Madrid: Cátedra, 1996. ISBN 84-376-1423-6.
- LIPSKI, John. El lenguaje de los negros congos de Panamá y el lumbalú palenquero de Colombia: función sociolingüística de criptolectos afrohispanicos. *América Negra*. 1997, vol. 14.
- MARTÍNEZ, Agustín et al. *Multicultural Spanish Dictionary: How Everyday Spanish Differs from Country to Country* [online]. 1. 12. 2011, First Taylor Trade electronic edition [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=hHvupggqxoC&pg=PT3&lpg=PT3&dq=Multicultural+Spanish+Dictionary:+How+Everyday+Spanish+Differs+from+Country+to+Country.+First+Taylor+Trade+electronic+edition,+2011.&source=bl&ots=fOeCbY6WQ&sig=CaUJC0DOfFfrfQFkEYVZtvGhOxs&hl=cs&sa=X&ei=iMVIUdjiA83Y4QTM3IG4Dg&redir_esc=y>.
- MATERO VÁSQUEZ, Juan. *Investigacion sobre la naturaleza del ser panameño* [online]. Panamá: Prenta Universitaria, 1981 [cit. 2013-07-06]. Dostupné z: <<http://bdigital.binal.ac.pa/bdp/investigaciones9.pdf>>.
- MENÉNDEZ, Pidal Ramón. La Lengua Española. *Hispania* [online]. 1918, vol. 1, no. 1 [cit. 2013-07-06]. ISSN 00182133. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/331675>>.
- MORENO DE ALBA, José. *El español en América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1993. ISBN 968-16-4091-8.
- NOLI, Pedro. Geografía sonora del español. *El País* [online]. 2007, vol. 32, no. 10.879 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://elpais.com/diario/2007/03/24/babelia/1174696752_850215.html>.
- OPATRŇY, Josef. *Panama*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-216-3.
- Panama: Indigenous Languages Officially Recognized in Panama* [online]. 28. 11. 2010 [cit. 2013-07-06]. Dostupné z: <http://indigenouspeoplesissues.com/index.php?option=com_content&view=article&id=7752:panama-indigenous-languages-officially-recognized-in-panama&catid=30:central-american-and-caribbean-indigenous-peoples&Itemid=63>.

PEREIRA DE PADILLA, Joaquina. *El léxico en la región occidental de Panamá, provincias de Chiriquí y Bocas del Toro*. Panamá: LITHO, 1974.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie židů v Čechách a na Moravě*. 2. vyd. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

PENNY, Ralph. *Variación y cambio en español*. Marid: GREDOS, 2004.

REVILLA, Ángel. *Panameñismos*. Panamá: Roysa, 1978.

REVILLA, Manuel. *Lenguaje popular panameño*. Panamá: USMA, 1982.

RINCÓN MÉNDEZ, Hermés. *Panamá*. Madrid: Anaya, 1989. ISBN 84-207-3450-0.

ROBE, Stanley Linn. Algunos aspectos históricos del habla panameña. *Nueva revista de filología hispánica*. México, D. F.: El Colegio de México, Centro de Estudios Lingüísticos y Literarios, 1953, vol. 7.

ROBE, Stanley Linn. *The Spanish of rural Panama*. Berkeley: University of California Press, 1960.

RONA, Pedro. *El problema de la división del español americano en zonas dialectales. Presente y futuro de la lengua española*. Madrid, 1964.

SCHWEGLER, Armin et al. *Fonética y fonología españolas*. 4. vyd. New York: Wiley, 2010. ISBN 0-470-42192-4.

Quiénes somos [online]. Ciudad de Panamá: La Estrella de Panamá, 2008 [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: <http://www.laestrella.com.pa/online/quienes_somos.asp>.

QUESADA PACHECO, Miguel Ángel. El español de América Central ayer, hoy y mañana [online]. *Boletín de Filología*. Svazek XLIII. Universidad de Bergen, 2008 [cit. 2013-03-26]. Dostupné: <<http://www.boletinfilologia.uchile.cl/index.php/BDF/article/viewFile/18048/18829>>.

QUESADA PACHECO, Miguel Ángel. *De la norma monocéntrica a la norma policéntrica en español. Algunas reflexiones históricas según testimonios y actitudes lingüísticas*. ANPE. II Congreso nacional: Multiculturalidad y norma policéntrica: Aplicaciones en el aula de ELE, 26-27/09-2008.

VÁSQUEZ, Margarita. Tres diccionarios panameños del siglo XX. *Revista Artes y Letras*. Universidad de Costa Rica, 2005, vol. 29 (Especial). ISSN 0378-0473.

VRHEL, František. *Úvod do studia nativních jazyků Iberoameriky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

Elektronické zdroje:

BOLDIŠ, P. Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 - Citace: metodika a obecná pravidla. Verze 3. 3. [online]. 11. 11. 2004 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.

BOLDIŠ, P. Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 - Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů. Verze 3.0. [online]. 11. 11. 2004 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.

Zákon č. 121/2000 Sb. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). [online]. © 1998–2007 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/autorsky/>>.

<http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=poradna>

<http://www.citace.com/>

<http://biblioteca.colmex.mx>

<http://people.cas.sc.edu/deholt01/links/DialectReferences.html#Panamanian:>

<http://www.spanelstina-online.cz/spanelstina-zive/panama/>

<http://www.binal.ac.pa/binal/>

<http://www.oed.com/>

<http://www.yurileveratto.com/>

<http://www.rae.es/rae.html>

<http://www.aplengua.com.pa/>

http://elpais.com/diario/2007/03/24/babelia/1174696752_850215.html

<http://www.indianskejazyky.cz/indianske-jazyky/obecne>

<http://www.laestrella.com.pa>

<http://www.laestrella.com.pa/images/propias/Info-Panama-Star.pdf>

http://ic.pics.livejournal.com/ursa_mare/52552349/14157/14157_original.jpg

http://www.asamblea.gob.pa/APPS/LEGISPAN/PDF_GACETAS/2010/2010/26669-A_2010.PDF

Seznam obrázků

Obrázek 1: Seseo– vznik a rozšíření

Obrázek 2: ¿Desde hace cuántos años estudias?

Přílohy

Příloha 1 – cesty Kryštofa Kolumba

Příloha 2 – první osady

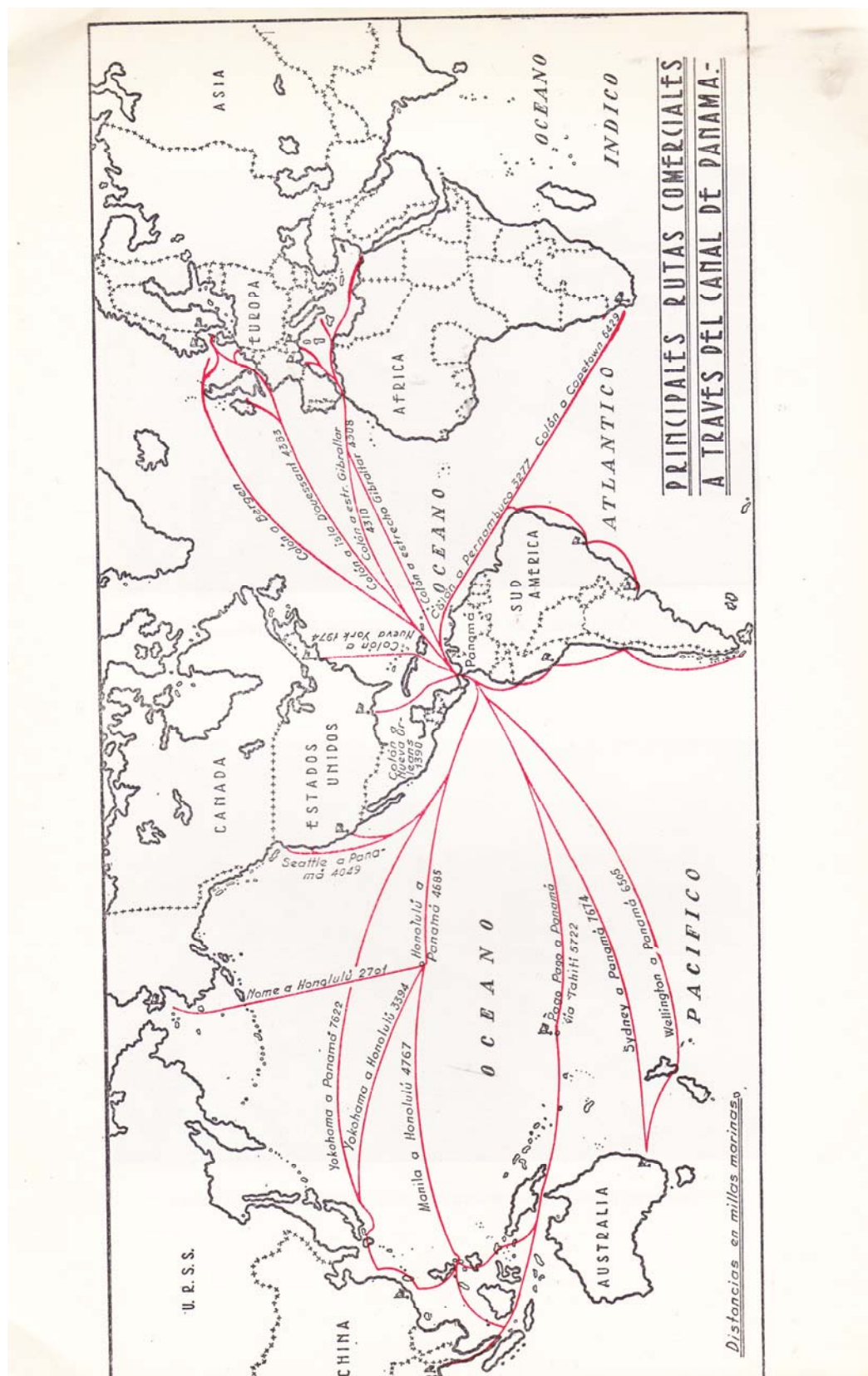
Příloha 3 – Dame Like

Příloha 4 – No copies, impresionista (Nekopíruj, zaujmi)

Příloha 5 – udělení statusu oficiálního jazyka

Příloha 6 – The Panama Star

Příloha 7 – vlastní nahrávka (CD)

Príloha 1 – cesty Kryštofa Kolumba

Příloha 3 – Dame Like

Příloha 4 – No copies, impresion (Nekopíruj, zaujmi)

GACETA OFICIAL DIGITAL

Año CVII

Panamá, R. de Panamá viernes 26 de noviembre de 2010

Nº
26669-A

CONTENIDO

ASAMBLEA NACIONAL

Ley Nº 88

(De lunes 22 de noviembre de 2010)

QUE RECONOCE LAS LENGUAS Y LOS ALFABETOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS DE PANAMÁ Y DICTA
NORMAS PARA LA EDUCACIÓN INTERCULTURAL BILINGÜE.

LEY 88
De 26 de noviembre de 2010

Que reconoce las lenguas y los alfabetos de los pueblos indígenas de Panamá y dicta normas para la Educación Intercultural Bilingüe

LA ASAMBLEA NACIONAL

DECRETA:

Capítulo I

Reconocimiento de las Lenguas y los Alfabetos de los Pueblos Indígenas

Artículo 1. El Estado panameño reconoce la diversidad cultural, como un valor histórico y patrimonio de la humanidad, en todas sus manifestaciones, en consecuencia se reconocen las lenguas de los pueblos indígenas Ngäbe, Buglé, Kuna, Emberá, Wounaan, Naso Tjerdi y Bri Bri.

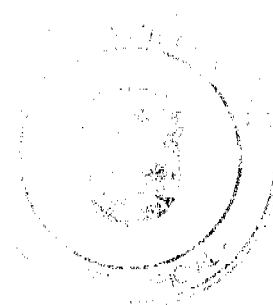
Artículo 2. El alfabeto de cada una de las lenguas de los pueblos indígenas establecidos en esta Ley estará formado como se dispone en el Anexo. Estos alfabetos podrán ser revisados por el Ministerio de Educación junto con las autoridades tradicionales de los pueblos indígenas.

Artículo 3. Los alfabetos indígenas serán reglamentados por una comisión designada por la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe junto con los Congresos o Consejos Generales Indígenas correspondientes de cada pueblo.

Artículo 4. Las lenguas indígenas serán impartidas paralelamente con el idioma español en la enseñanza en todas las comarcas, áreas anexas y tierras colectivas.

En las comunidades que se encuentren fuera de los territorios mencionados donde la población educativa sea mayoritariamente indígena, el Ministerio de Educación podrá adoptar las medidas necesarias para que la enseñanza sea impartida en la forma prevista en el párrafo anterior.

Artículo 5. El Ministerio de Educación, en coordinación con otros organismos competentes, entidades educativas especializadas y los Congresos o Consejos Generales Indígenas, velará y reglamentará el uso de las lenguas indígenas en todas las escuelas oficiales y particulares de las comarcas, áreas anexas y tierras colectivas.

Artículo 6. En toda disposición legal, texto o documento, la forma de escritura de los nombres de los pueblos indígenas señalados en esta Ley será la siguiente: Ngäbe, Buglé, Kuna, Naso Tjerdi, Embera, Wounaan y Bri Bri.

Capítulo II **Organización y Administración**

Artículo 7. Se entiende por Educación Intercultural Bilingüe la que se ofrece a la población de las comarcas indígenas, áreas anexas, tierras colectivas y otras comunidades mayoritariamente indígenas que se encuentren fuera de los territorios mencionados.

La Educación Intercultural Bilingüe se refiere a las relaciones que se establecen entre las distintas culturas en el mundo y la dinámica y lógica que estas relaciones adquieren en este contacto entre pueblos, el cual debe estar ligado con la madre naturaleza, su identidad, cultura, lengua y con el debido respeto a sus creencias y tradiciones.

Artículo 8. El Ministerio de Educación diseñará y supervisará el Plan Nacional de Educación Intercultural Bilingüe para todos los niveles y modalidades, a través de la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe en coordinación con la Dirección Nacional de Currículum y Tecnología Educativa y la Dirección Nacional de Evaluación.

Artículo 9. El Ministerio de Educación, a través de la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe, desarrollará el sistema de la Educación Intercultural Bilingüe en las áreas educativas que se encuentren en las comarcas, áreas anexas y tierras colectivas, así como en las áreas educativas con alta densidad indígena, a fin de preparar a los educandos para desenvolverse en forma adecuada en la sociedad de origen y en otras sociedades.

Artículo 10. Las universidades oficiales y particulares y demás institutos de nivel superior podrán promocionar las distintas facetas de la Educación Intercultural Bilingüe estableciendo cátedras de historia, cultura, lengua indígena o programas de diplomado, licenciaturas, postgrados y maestrías sobre carreras específicas.

Capítulo III

Enseñanza de las Lenguas Indígenas y Formación de los Educadores para Áreas Indígenas

Artículo 11. La Educación Intercultural Bilingüe será de obligatoria implementación en las escuelas oficiales y particulares que funcionen en todas las comunidades indígenas que se encuentren dentro o fuera de las comarcas, áreas anexas, tierras colectivas y regiones indígenas en general:

El proceso de implementación de la Educación Intercultural Bilingüe será progresivo y paulatino, acorde a la capacitación y formación de los docentes.

Artículo 12. El Ministerio de Educación facilitará los medios para que los educadores que actualmente imparten enseñanza en las comunidades indígenas puedan iniciar y continuar estudios de formación y perfeccionamiento en la Educación Intercultural Bilingüe.

Artículo 13. Corresponderá al Ministerio de Educación, a través de la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe, aprobar o avalar cualquier curso de formación en Educación Intercultural Bilingüe, para que cumpla con los requerimientos de esta modalidad educativa.

Artículo 14. Las universidades oficiales y la Escuela Superior Normal Juan Demóstenes Arosemena de Santiago de Veraguas promoverán carreras o cursos académicos para los docentes, en la formación de Educación Intercultural Bilingüe, con personal idóneo.

Artículo 15. El Estado promoverá y fomentará la formación de educadores indígenas y no indígenas en el dominio de las culturas y lenguas de los pueblos indígenas, así como programas sociales de difusión de estas.

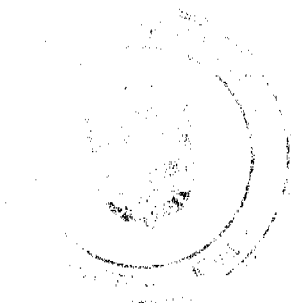
Artículo 16. El Estado incluirá en el presupuesto del Ministerio de Educación los incentivos especiales para los docentes que impartan la Educación Intercultural Bilingüe, cuando dominen suficientemente la lengua originaria y conozcan las costumbres y tradiciones del pueblo indígena, y hayan obtenido la certificación de competencia lingüística y cultural de docente expedida por la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe.

Capítulo IV **Uso de Vestidos Tradicionales**

Artículo 17. Los vestidos tradicionales de los pueblos indígenas podrán ser usados en los centros de enseñanza oficiales y particulares del país, en señal de respeto a su identidad, su dignidad humana y el derecho que les asiste.

Los centros de enseñanza, las autoridades escolares, los educadores y los estudiantes en general resaltarán la vestimenta tradicional de los pueblos indígenas en su diversidad y como parte importante de la cultura de estos pueblos.

El Ministerio de Educación reglamentará el uso de los vestidos tradicionales para los estudiantes en todos los niveles de enseñanza.

Artículo 18. Toda persona de origen indígena tiene derecho a usar su propia lengua ante cualquier autoridad competente, mediante un intérprete idóneo, cuando no lo pueda hacer en español.

Capítulo V Creación de la Unidad Especial

Artículo 19. El Ministerio de Educación creará una unidad especial dentro de la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe para el estudio, la investigación, la conservación y la revitalización de las lenguas originarias existentes en nuestro país, dotándola de los recursos necesarios para su funcionamiento.

Artículo 20. El Ministerio de Educación, junto con las autoridades comunales y sus centros de investigación, reglamentará las funciones y objetivos de la unidad especial para su eficiente funcionamiento.

Capítulo VI Fondo Especial de Educación para los Pueblos Indígenas

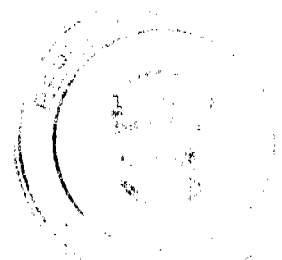
Artículo 21. Se crea el Fondo Especial de Educación para los Pueblos Indígenas, cuyo fin es mejorar el acceso a la educación de los pueblos indígenas. Este Fondo Especial será reglamentado por el Ministerio de Educación, junto con el Ministerio de Economía y Finanzas, de acuerdo con los lineamientos de esta Ley.

Artículo 22. Los recursos del Fondo estarán constituidos por:

1. Los aportes del Estado
2. Las donaciones, nacionales o internacionales, y los legados que se le hagan.
3. Los aportes de instituciones u organizaciones no gubernamentales.

Capítulo VII Creación del Programa Especial

Artículo 23. El Instituto para la Formación y Aprovechamiento de Recursos Humanos creará un programa especial de becas y créditos educativos para la Educación Intercultural Bilingüe, a fin de garantizar la formación de especialistas en estos campos, con el compromiso de laborar en las áreas indígenas por un tiempo determinado o indefinidamente.

Este programa de becas y créditos educativos incluye a estudiantes indígenas en todos los niveles de enseñanza.

El Instituto para la Formación y Aprovechamiento de Recursos Humanos, el Ministerio de Educación, las universidades oficiales y los Congresos o Consejos Generales Indígenas reglamentarán la participación y selección de los beneficiarios del programa.

Capítulo VIII

Curriculo para la Educación Intercultural Bilingüe

Artículo 24. El currículo para la Educación Intercultural Bilingüe, además de lo previsto en los artículos 11 y 12 de la Ley 47 de 1946, Orgánica de Educación, en el Decreto Ejecutivo 274 de 31 de agosto de 2007, en el Decreto Ejecutivo 687 de 23 de diciembre de 2008 y en la presente Ley, se fundamentará en el estudio de las lenguas, tradiciones, espiritualidad, cosmovisión, cultura, identidad, historia y costumbres de cada pueblo según su uso.

La construcción de este diseño curricular será producto de la investigación con la participación de las comunidades educativas, autoridades y organizaciones tradicionales de los pueblos indígenas.

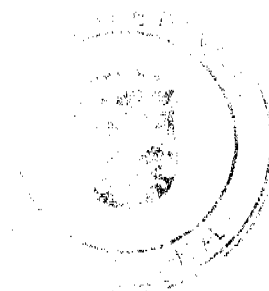
Artículo 25. Con el reconocimiento de las lenguas y alfabetos de los pueblos indígenas, para la construcción del currículo diferenciado de la Educación Intercultural Bilingüe es deber del Ministerio de Educación promover la elaboración y aplicación de planes de estudio y contenidos curriculares, junto con los Congresos o Consejos Generales Indígenas y con los docentes correspondientes a cada pueblo, que reflejen la pluralidad étnica y cultural de la nación en todos los niveles educativos. Se prestará particular atención a las necesidades, intereses y aspiraciones de los pueblos indígenas en sus respectivas zonas.

Capítulo IX

Programas y Proyectos de Organismos Internacionales

Artículo 26. Toda injerencia de organismos internacionales públicos o privados en la Educación Intercultural Bilingüe en los territorios de los pueblos indígenas deberá contar con la autorización del Ministerio de Educación y el consentimiento de las autoridades tradicionales de cada uno de estos pueblos.

Artículo 27. Los organismos que, al momento de entrar en vigencia esta Ley, se encuentren desarrollando programas o proyectos educativos podrán continuar dicha labor directamente o mediante convenio con el Estado o el Ministerio de Educación, respectivamente, en todo caso ajustado a los planes educativos de la Educación Intercultural Bilingüe.

Capítulo X
Disposiciones Finales

Artículo 28. A partir de la entrada en vigencia de esta Ley, el Ministerio de Educación incorporará en su presupuesto para el año 2012 a la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe para que ejecute el sistema de enseñanza bilingüe progresivo en cada una de las comarcas, áreas anexas, tierras colectivas y comunidades indígenas.

Artículo 29. Esta Ley comenzará a regir el día siguiente al de su promulgación.

COMUNIQUESE Y CÚPLASE.

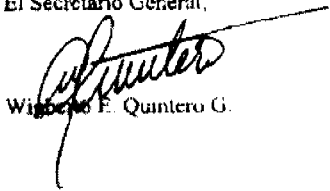
Proyecto 55 de 2009 aprobado en tercer debate en el palacio Justo Arosemena, ciudad de Panamá, a los 27 días del mes de octubre del año dos mil diez.

El Presidente,

José Muñoz Molina

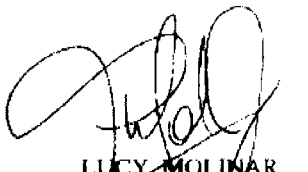
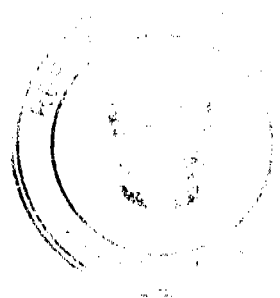
El Secretario General,

Wilfredo E. Quintero G.

ÓRGANO EJECUTIVO NACIONAL. PRESIDENCIA DE LA REPÚBLICA.

PANAMÁ, REPÚBLICA DE PANAMÁ, DE 26 DE noviembre DE 2010.

RICARDO MARTIRELLI BERROCAL
Presidente de la República
LUCY MOLINAR
Ministra de Educación

Anexo
Alfabetos de las Lenguas Indígenas de Panamá

1. El alfabeto de la lengua Ngübe consta de veintiséis letras: ocho vocales: a, e, i, o, u, ä, ö, ü, y dieciocho consonantes: b, ch, d, g, gw, j, k, kw, l, ñ, n, ng, ngw, m, r, s, t, y.
2. El alfabeto de la lengua Kuna consta de quince letras: cinco vocales: a, c, i, o, u, y diez consonantes: b, d, g, l, m, n, r, s, w, y.
3. El alfabeto de la lengua Emberá consta de treinta y tres letras: doce vocales: a, e, i, o, u, ä, ä, é, é, í, ò, ù, ð, ð, y veintiuna consonantes: b, b, ch, d, d, dy, g, j, k, l, m, n, p, r, rr, s, l, v, w, y, z.
4. El alfabeto de la lengua Wounaan consta de treinta y seis letras: dieciséis vocales: a, e, i, o, u, ä, ä, é, é, í, ò, ù, ð, ð, ä, ä, é, é, ð, ð; y veinte consonantes: b, ch, d, g, h, j, k, k', l, m, n, p, p', r, rr, s, t, t', w, y.
5. El alfabeto de la lengua Buglé consta de treinta letras: diez vocales: a, ä, e, é, i, l, o, ô, u, ü, y veinte consonantes: b, ch, d, g, gw, j, jw, k, kw, l, ll, m, n, ng, ngw, ñ, p, r, s, t.
6. El alfabeto de la lengua Naso Tjerdi consta de cuarenta y dos letras: dieciséis vocales: a, ä, ä, ä, e, é, é, é, i, i, o, ô, ô, ô, u, ü, y veintiséis consonantes: b, ch, d, g, j, k, kj, l, ll, llm, n, ñ, ng, p, pj, r, rr, s, sj, sh, shj, t, tj, w, y, z.
7. El alfabeto de la lengua Bri Bri consta de treinta y una letras: once vocales: a, c, i, o, u, é, ô, é, ä, ô, ü, y veinte consonantes: b, c, ch, d, g, j, jk, k, l, m, n, p, pp, r, s, t, tch, ts, tk, w.

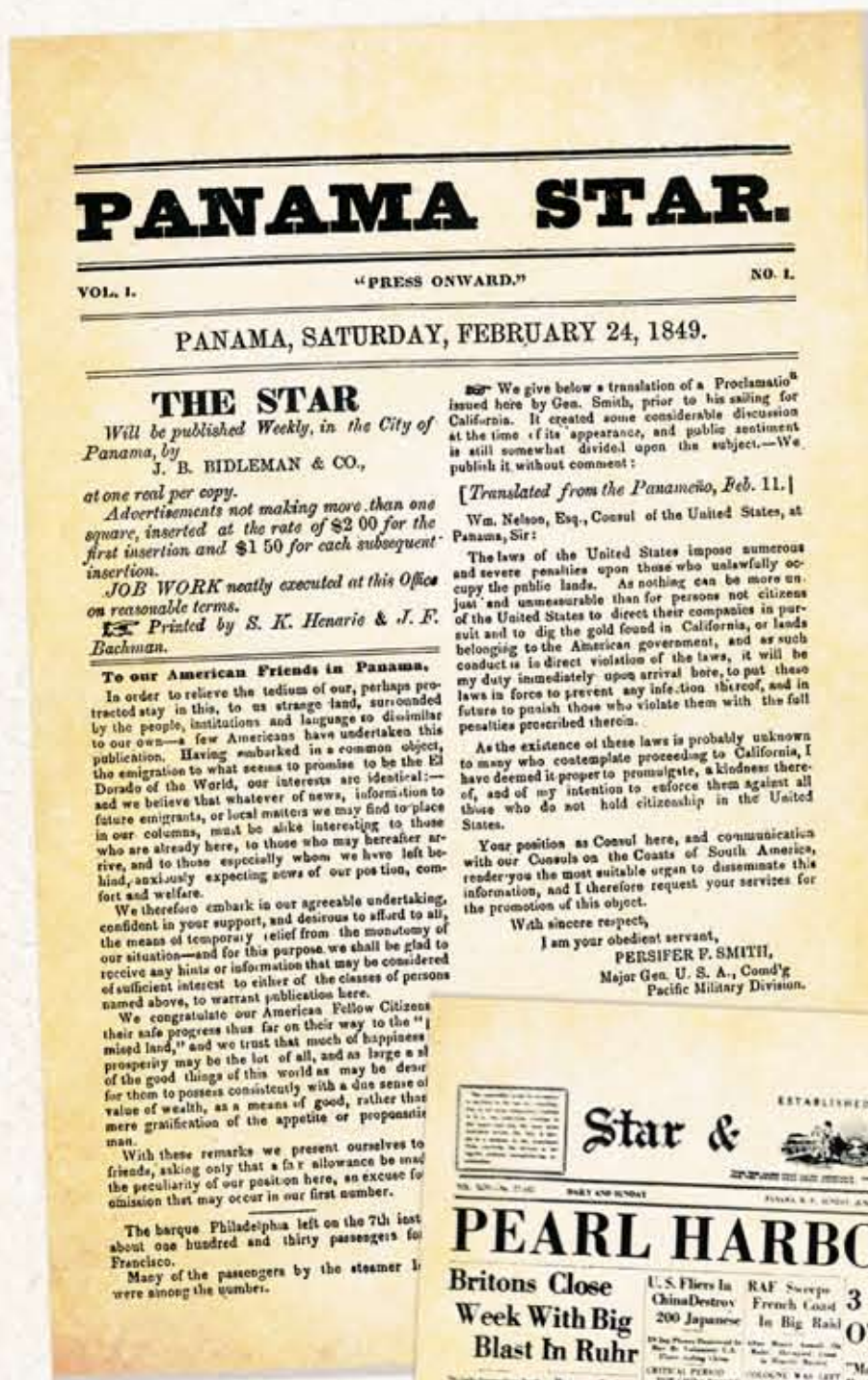

LA ESTRELLA

La Estrella cumple 163 años. Desde su inicio en 1849, el Primer Diario de Panamá se ha destacado por su constancia y compromiso de dar lo mejor a sus lectores de generación en generación hasta nuestros días, registrando año tras año en su trayectoria los hechos más impactantes a nivel nacional y mundial.

1849

24 de febrero: Cuando aún pertenecíamos a la Gran Colombia y en medio de la fiebre del oro californiano, nace The Panama Star dirigido por J.B. Blideman, S.K. Honaire y J.F. Bachman.

1851

En marzo de ese año, uno de sus nuevos dueños, James H. Middleton, decide abrir otro periódico en inglés con el coronel Edmund Green, siendo este el Panama Herald.

1852

Ambas publicaciones mantenían una gran rivalidad. En esa lucha, Panama Herald publicó la primera información ilustrada de ese entonces, que consistió en un mapa describiendo un proyecto del Canal.

1853

1 de febrero, el periódico The Panama Star deja de ser trisemanario y se convierte en diario bajo el nombre de Panamá Daily Star, que incluyó una sección en lengua castellana: La Estrella de Panamá.

1854

2 de mayo: Tras años de rivalidad, ambas publicaciones se fusionaron en el Daily Star & Herald cuyos propietarios fueron James H. Middleton, Archibald B. Boyd y John Power. A pesar de la crisis comercial de la época La Estrella de Panamá se mantuvo insertada en el nuevo periódico.

Gaspar Octavio Hernández
1893-1918

Ilustre poeta y destacado periodista, quien muere en la redacción de La Estrella de Panamá un 13 de noviembre, fecha en que se celebra el Día del Periodista. Entre sus poemas patrióticos destaca "Canto a la Bandera".

1855

En el mes de marzo se incluye una sección en francés, convirtiéndose en el primer periódico trilingüe del continente americano y quizás del mundo.

1886

Desde marzo el Star & Herald que incluía La Estrella de Panamá cesó sus ediciones por tres meses debido a que fustigaba los asuntos políticos del Istmo, pero aparece el Evening Telegram que fue impreso en los talleres de la compañía, por lo que se usó como alternativa para salir del problema en vísperas de la República que nace en 1903.

1893

Junio: José Gabriel Duque Amaro compró el periódico en un proceso judicial. Lo dirigió hasta el 26 de noviembre de 1914 cuando se retiró de toda participación activa a favor de su hijo Tomás Gabriel Duque. Éste se encargó de la dirección hasta 1931 y cedió las riendas a José Isaac Fábrega, hasta que en 1946 las retomó.

Demetrio H. Brid
1859-1917

A los 13 años ingresó en La Decana, repartía periódicos, fue editorialista y jefe de redacción hasta su muerte. Así, en 1903 se convirtió en el primer presidente de facto de la República, ya que como presidente del Consejo Municipal del Distrito de Panamá respaldó la separación de Colombia y designó la Junta de Gobierno Provisional.

1951

El 2 de septiembre se anuncia que el Star & Herald y La Estrella de Panamá aparecen como dos periódicos separados, debido al encarecimiento y la escasez de papel.

1965

Abril: Fallece don Tomás Gabriel Duque. Su hermano Alejandro A. Duque ocupa la dirección del diario hasta 1971, siendo reemplazado después por Tomás Gabriel Altamirano Duque. Posteriormente La Estrella de Panamá se muda de sus instalaciones en la Catedral a los terrenos de la avenida Frangipany donde aún se encuentra.

1987

Luego de 138 años de estar circulando el Star & Herald cerró sus operaciones en octubre de dicho año.

2000

3 de marzo: se anunció la venta total del rotativo por parte de los herederos de José G. Duque Amaro, a un grupo importante de empresarios del país, liderados por Augusto García, a quien se designó presidente y representante legal. Lo acompañó Raúl Tapia como tesorero.

2006

24 de abril: La sociedad Everwood Investment compra la mayoría de las acciones de La Estrella, siendo su presidente Ebrahim Asvat. No obstante, a partir de agosto de 2011 asumió la presidencia Eduardo Quirós. Es así como el diario ha tenido una transformación exitosa en su diseño y su proyección editorial, la cual lo ha convertido en el medio impreso de preferencia en la sociedad panameña, con una trayectoria histórica desde 1849 que nos da el mérito de ser el Primer Diario de Panamá y uno de los más antiguos de Latinoamérica.

El 9 de enero de 1964, panameños exigen respeto a la soberanía en la Zona del Canal.

El 21 de julio de 1969, el Apolo 11 logró un gran salto para la humanidad con la llegada a la Luna.

Tropas de EEUU se toman Panamá el 20 de diciembre de 1989.

El 31 de diciembre de 1999, Panamá recibe el control total del Canal.

Ataque a las Torres Gemelas de Nueva York el 11 de septiembre de 2001.